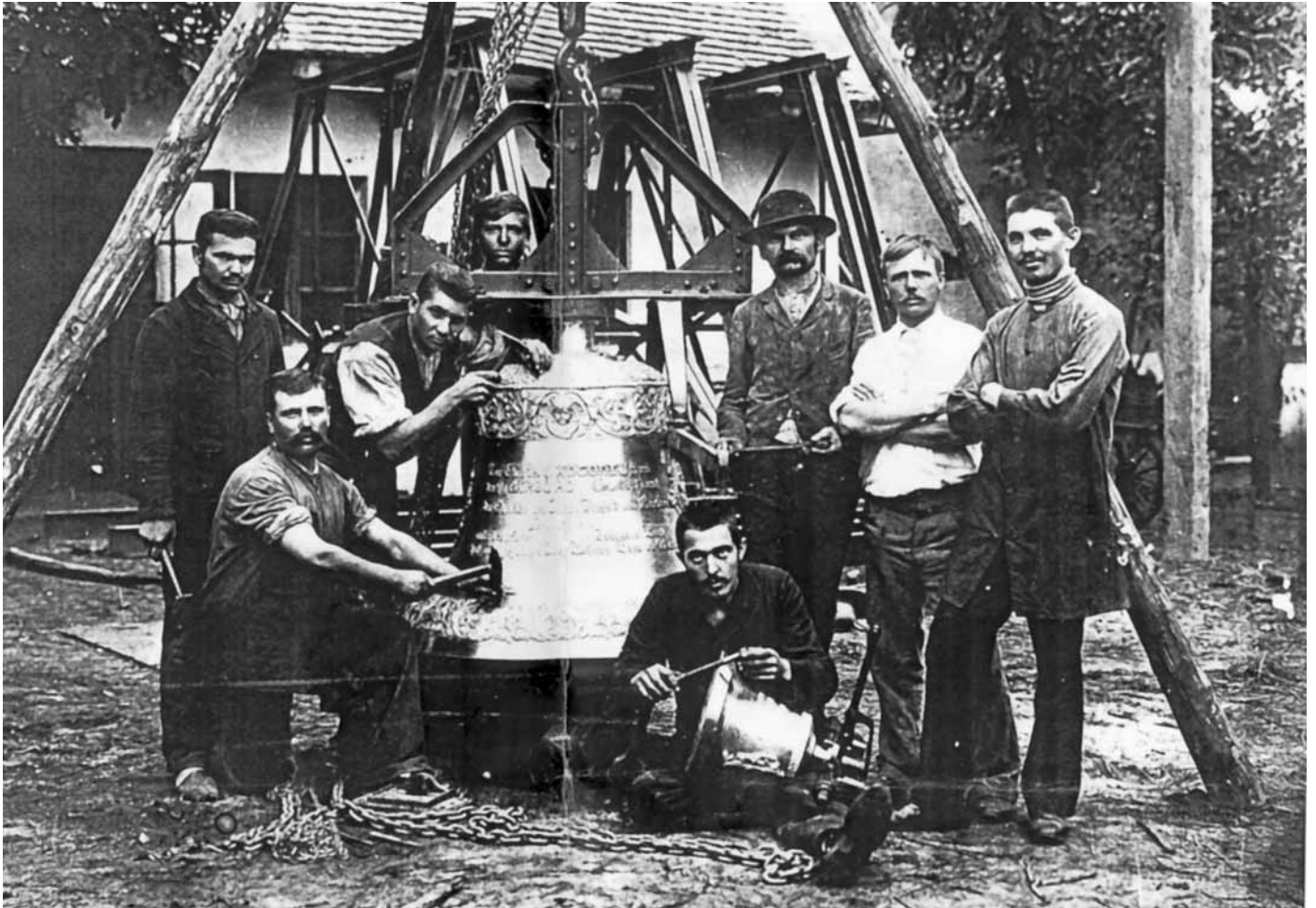

BAJAI HONPOLGÁR

2013. augusztus

XXIV. évfolyam 8. (273) szám

Ára: 250 Ft

Boditsy Sándor öntődéje két újonnan elkészült harangjával 1901-ben. Boditsy Sándor jobbról az első. Ez az egyetlen felvétel, amely megőrökíti számunkra arcvonásait. (A Türr István Múzeum gyűjteményéből.)

Boditsy Sándor harangöntőmester harangjai Baján

A tanulmány szerzője, a III. Béla Gimnázium 10. osztályos tanulója, a Kutató Diákok Országos Szövetsége 2013-ban rendezett XI. Esszépályázatán a Helytörténet-földrajz szekció különdíját kapta.

– A dolgozat rövidített változatát közöljük.

A harangok kiskorom óta érdekelnek. Mindig érdeklődéssel töltött el a tornyok titkos világa, de elsősorban nem a lenyűgöző kilátás érdekelt, hanem maguk a harangok. Elhatároztam, hogy kielégítem tudásszomjamat és a nagyszüleimnél való nyári tartózkodásom ideje alatt felmászok a katymári plébániatemplom tornyába. Ez

volt az első harangtorony, ahol jártam. Pár évre rá – immáron egyedül – újra nekivágtam egy újabb torony feltérképezésének. Az évek haladtával beleástam magam a harangok történetébe, több ismeretet szereztem a harangöntőkről és a harangok megszólaltatásának technikai hátteréről. Miután felmentem a Baja-Belvárosi temp-

lom tornyába, a nagyharangon a következő felíratra lettem figyelmes: „ÖNTÖTTE BODITSY SÁNDOR BAJÁN”. Elkezdett érdekelni, hogy ki is volt ez a bajai harangöntő, akinek harangjaival egyre többször találkoztam. 2012-ben elhatároztam, hogy egy olyan feltérképező körutat járok be, amelyre eddig nem sokan vállalkoztak.

Felső-Bácska területét jelöltem ki erre a célra. Döntésem mellett elsősorban a közelség áll, hiszen Baja Felső-Bácska központja. Másrészt családom is erről a tájról, Katymárról származik, és azzal az érzéssel, hogy felmenőim ezeknek a harangoknak a szavára indultak dolgozni és ez kisérté őket utolsó útjukra, még közelebb kerültem ehhez a témához. Azt is tudtam, hogy valószínűleg ezen a tájon fogok nagyobb számban Boditsy által öntött harangokra akadni.

Elsősorban lakhelyem, Baja város harangjait vizsgáltam meg. Számításaim szerint 23 harang található városunkban, amelyeknek nagy részét már sikerült átnézniem. 2012 nyarán Felső-Bácska települései közül 12-re jutottam el, így a környék harangjainak feltérképezésében még nem jutottam olyan szintre, ahonnan részletesen tudnám bemutatni Felső-Bácska gazdag harangállományát. Ezért döntöttem úgy, hogy dolgozatomban Boditsy Sándor Baján található harangjaira szorítkozom, és emléket állítok szeretett városom napjainkra feledésbe merült hangöntőjének.

Boditsy Sándor harangöntőmester élete

A mester vezetéknevét több változatban is ismerjük: Boditsy, Boditsi, Bodicsy, Bodicsi. Boditsy Sándor 1862-ben született Kiskunhalason. Szakmáját Heller János bajai mester tanulójaként kezdte, és miután alapot kapott a mesterséghez, Budapesten, Svájcban és Münchenben fejlesztette szakmai tudását. 1892-ben visszatért Bajára, ahol Heller János utódjaként átvette műhelyét, és elkezdte 40 évre szóló munkásságát a Budapesti (ma Dózsa György) út 30. szám alatt. Az Iparlajstrom szerint 1892. május 27-én jelentette be iparkérelmét és szeptember 6-án megkapta azt. A kezdeti korszakról kevés irat maradt ránk, csupán az ezekben az években készült harangjai állítanak emléket a kezdeti éveknél és egy 1901-ben készült fénykép. Az 1900-as bajai Iparkiállítás kalauzában az ő neve is szerepel és „harangöntő, toronyóra és oltár felszerelés, iroda felszerelés, műhely berendezés és tűzoltó berendezés” mesterségeket rendel a neve mellé. Az iratok szerint 1894 és 1932 között öntött harangokat Baján. Eddigi ismereteink szerint 65 öntvény kötődik a nevéhez. Magánéletéről annyit tudunk, hogy feleségét Burghardt Gizellának, fiát Ferencnek hívták, aki városi tisztviselő volt. Boditsy Sándor sokoldalúságát mutatja, hogy nemcsak a nehéz fizikai munkához értett, hanem költőként is meg tudott szólalni. Így írnak róla: „Szép, de nehéz foglalkozásainak fáradalmait, tollal a

kezeben piheni ki, mert szép írásait, mély gondolatait sokszor ott láttuk a lapok hasábjain.” (Csonka-Bácska tükre, 346. old.)

1936. március 19-én hunyt el. A szomorú eseményről így tudósít egy újságcikk: „Elhunyt bajai harangöntő. Bodicsy Sándor régi, híres bajai harangöntő életének 73-ik évében, csütörtökön éjjel meghalt. Ma délután lesz a temetése a Budapesti-út 30. számú gyázházból a Rókus temetőben lévő családi sírboltba.” Egy másik a temetés után ezt írja: „Eltemették az országos hírvű bajai harangöntő mestert. Szombaton délután 4 órakor nagy részvét mellett temették el Baja város egyetlen, országos hírnevű harangöntő mesterét, a 74 ik életében elhunyt Bodicsi Sándort. A temetésen megjelentek a rokonságán, jó barátain kívül a bajai iparosok és a városi tisztviselők, de elkísérték utolsó útjára a város idősebb polgárai is.” Még ebben az évben Boditsy özvegye bejelenti, hogy nem kívánja folytatni özvegyi jogon férje iparát. Sajnos, sem fia, sem öntödei munkatársai nem folytatták ritka, de szép mesterségét. Az előbb idézett újságcikkekből tudjuk, hogy a Rókus temetőben lévő családi kriptába helyezték örök nyugalomra. Többször próbáltam megkeresni ezt a sírboltot, de sajnos a temető nyilvántartásában nem szerepel. Valószínűleg a kriptavásárlások idejében felvásárolták a sírt, és napjainkban mások alusszák örök nyugalomukat a Boditsy-kriptában.

A szerző itt részletesen leírta a harang részeit (korona, palást), tartozékait (járóm, harangnyelv, harangszék), megszólaltatásának módjait (kézihúzás, motor, húzómágnes) és az alulütős, felülütős harangozási rendszert. Munkája e szakmai részek nélkül is érthető.

A megtört vonalú, ún. Pozdech-járóm és az alulütős harangozási rendszer a legelterjedtebb Magyarországon

Boditsy Sándor egykori öntödéjének épülete napjainkban (Dózsa György út 30.)

A harang megszólaltatásának manapság leggyakoribb eszköze a húzómágnes

Boditsy Sándor harangjai Baján

Városom azon harangjait szeretném részletesen bemutatni és történetüket, érdekességeiket ismertetni, amelyeket Boditsy Sándor öntött. Ebben a részben megemlítem az öntvények súlyát, alsó átmérőjének hosszát, feliratát, díszítéseit és megszólaltatási módját. Baja feltérképezéséből még két templom és egy kápolna maradt ki (a jövőben tervezem bejárni ezeket is), amelyeknek összesen 4 harangjuk van, így a teljesség igénye nélkül mutatom be a város harangállományát. A pontos ismertetés érdekében csoportosítottam a harangokat aszerint, hogy milyen vallású templom/kápolna tornyában laknak.

1. Római Katolikus templomok/kápolnák:

a. Belvárosi Szent Péter és Szent Pál apostol plébániatemplom:

A Belvárosi templom tornyában napjainkban három harang lakik, de nem volt ez mindig így. A közel 250 éves templom tornyában a felszentelésétől kezdve laktak harangok, amelyek vagy megrepedtek vagy az I. világháború áldozatai lettek.

Dr. Gonczlik Kálmán apátplébános (1922-1942) idejében merült fel a harangöntés lehetősége. Miután több mestertől is kikérték az árajánlatot, Boditsy Sándor helyi harangöntőt választották a templom új harangjainak megöntésére. Öt harangot rendeltek meg tőle, amelyből négyet az egyházközség fizetett ki, a legkisebbet dr. Makray László és felesége adományozta.

1944-ig az öt harang együttesen szolgálta Isten dicsőségét, de akkor a rekviráló bizottság két harangot lefoglalt. Nagyságukat tekintve a második legnagyobbat és a második legkisebbet. Egy bajai monda szerint az elvitt harangok anyaga nem fegyverekbe, hanem a budapesti Sztálin-szoborba került. Ez elképzelhető, mivel az országsszerre összegyűjtött harangokat Csepelre vitték és ott raktározták, így lehet, hogy több harangot más célra használtak fel.

Szent Péter és Szent Pál apostol nagyharang:

A Szent Péter és Szent Pál apostol tiszteletére készült. 1400 kg-os, 149 cm alsó átmérőjű harang Boditsy mester és Baja legnagyobbja, Felső-Bácska második legnagyobb harangja. A rajta olvasható felirat így szól:

ISTEN DICCSŐSÉGÉRE

SZT. PÉTER ÉS SZT. PÁL APOSTOL
TISZTELETÉRE. BUZGÓ TAGJAINAK
LELKI ÜDVÉRE ÉS OLTALMÁRA.
MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ ÉVÉBEN
ÖNTETTE A BELVÁROSI EGYHÁZ-
KÖZSÉG. DR. GONCZLIK KÁLMÁN
APÁTPLÉBÁNOS IDEJÉBEN.

SZ. 1661 ÖNTÖTTE

BODITSY SÁNDOR BAJÁN. 1930

A „SZT. PÉTER” felirat mellett Szent Péter apostol látható, kezében a mennyország kulcsait tartja. A sor végén pedig Szent Pál alakját pillanthatjuk meg, miközben jobb kezében kardot tart, utalva ezzel vértanúságára. Az öntvény másik oldalán Jézus egészalakos domborműve található.

A harang igen gazdagon díszített. Felső pártázatán sűrűn futó és szakaszonként lecsüngő virágok sorakoznak egymás mellett, alsó pártázatán növényindák között puttók vehetők ki. Öntésének évében Pozdech-járommal szerelték fel, ezen függ mind a mai napig. A villamosításkor nyelvét rugóval kötötték le és húzókeréket illesztettek jármára, ezzel gyorsabban be tudja lendíteni a húzómagnes harangot.

Szent Imre herceg középharang:

1930 Szent Imre hercegnek, a magyar ifjúság védőszentjének emlékére volt. Az ő tiszteletére készítették el a templom mai középharangját. A harang 500 kg-ot nyom és alsó átmérője 100 cm. Felirata így szól:

SZENT IMRÉNEK

AZ EZERÉVES NEMZET LEGSZEBB
VIRÁGÁNAK ÖRÖK

PÉLDAKÉPÉNEK TISZTELETÉRE
A 900 ÉVES JUBILEUM EMLÉKÉRE
ÖNTETTE BAJA VÁROS IFJÚSÁGA
ÖNTÖTTE BODITSY SÁNDOR
BAJÁN 1930.

Dr. Gonczlik Kálmán apátplébános idejében. SZ 1663

A felirattal ellenkező oldalon a Boldogságos Szűz Máriát mint a Magyarok Nagyaszonnyát láthatjuk, fején a Szent Koronával és ölében a kis Jézussal. Tőlük balra Szent István térdelő alakja látható, amint felajánlja Máriának az országot. Vele szemben Szent Imre herceg térdel, kezében liliomot, a tisztaság jelképét tartja.

A felső pártázaton puttók láthatók keretekbe foglalva, amelyeket felülről és alulról gyöngysor vesz körül. Alsó pártázatán egy jellegzetes Boditsy-féle díszítést csodálhatunk meg: növényindák közé beékelődött körökben madáralak bontakozik ki. Ez is Pozdech-jármon függ és nyelve le van kötve a húzómagnes-meghajtás miatt.

Árpádházi Szent Erzsébet kisharang:

250 kg súlyú és 74 cm alsó átmérőjű harang. Felirata szerint dr. Makray László és neje, Román Erzsébet öntette fiatalon elhunyt Erzsébet leányuk emlékére. A család sírboltja a bajai Rókus temetőben található, amely pontos leírást ad az életkorok vonatkozásában. Eszerint Makray László 74 éves korában, 1947. augusztus 25-én hunyt el. Lánya, Erzsébet 1902. szeptember 24-én látta meg a napvilágot és 1924. november 3-án fejezte be életútját. Kis kutakodás után felfedeztem, hogy Makray László híres gyógyszerész volt a városban és Szentlélek elnevezésű patikája a mai Kígyó Gyógyszertár helyén állt a Vörösmarty Mihály utcában. Az általa öntetett harang felirata így örökíti meg korán elvesztett lányuk emlékét:

Árpádházi SZENT Erzsébet tiszteletére
élete legszebb virágzásában elhervadt
Erzsébet leányuknak örök emlékezetére
öntették
drága emlékét kegyeletes lélekkel őrző
szülei

Dr. Makray László és neje Román Erzsébet
SZ. 1665 ÖNTÖTTE BODITSY
SÁNDOR BAJÁN 1930

A harang másik oldalán Árpádházi Szent Erzsébet domborműve látható, aki fején fátyolt visel és kezében rózsák láthatók, ezzel is utalva a közismert kenyércsodára.

Felső pártázatán gyöngysordíszítés alatt puttók sorakoznak egymás mellett és alsó pártázatán volutás, magyaros minta látható. Érdekes, hogy a harang felirata nem a megszokott nyomtatott nagybetűs formában íródott, hanem kisbetűsben. Ezt a megoldást egyedül Boditsy Sándor egyik harangján láttam.

Pozdech-jármon függ, de ha jobban megnézzük felfüggesztését, észrevehetjük, hogy a harang tárcsás koronája valamikor eltörhetett (tárcsás koronájú harangok hátránya), ezért külön megerősítették,

hogy ne szakadjon le a toronyból. Ezt is húzómagnes szólaltatja meg húzókerék segítségével.

b. Bajaszentistváni Szent István király plébániatemplom:

Bajaszentistván templomában két harangot találunk. 1928-ban készültek el. A harangszentelésről így ír az akkori újság: „Ünnepet ült Bajaszentistván község lakossága. Két új haranggal gazdagodott a hívek adakozásából a község temploma. Délután fél 2 órakor dr. Tantos Gyula esperes-plébános vezetésével az Önkéntes Tűzoltó Testület, a Levente Egyesület, az iskola növendékei tantestületükkel, azonkívül nagyszámú közönség ment a városba Boditsi Sándor harangöntőmesterhez a szépen felvirágzott harangokért, amiket két, szintén virágos kocsin hozott haza, ahol a templom előtt már nagy néptömeg várta az érkezőket. A harangok felhúzása a már alaposan megindult esőben történt, amit a hagyományos kifli és percedobálás követett. Egész kosár péksütemény hullott alá a toronyból.”

Az 1970-es években nagy felújításon esett át a templom, így a harangok is. Jármukat és nyelvüket Gombos Lajos orbottyányi mester cserélte ki és korszerűsítette a harangvezérlést is.

Szent Márton püspök nagyharang:

494 kg súlyú és 92 cm alsó átmérőjű harang. Érdekes, hogy nem a templom névadó szentjéről nevezték el a nagyharangot, hanem Szent Mártonról. Erre az adhatott okot, hogy a Baja közelében lévő Mártonszállás akkoriban a bajaszentistváni plébánia felügyelete alá tartozott. Így szól a harang felirata:

ISTEN diccsőségére

SZT. MÁRTON püspök tiszteletére
Szentistván község híveinek adományából
öntetett:

GRÓF Zichy Gyula ÉRSEKSÉGE,
Dr. Tantos Gyula ESPERES PLB.
IDEJE ALATT 1928

Öntötte Boditsy Sán. Baján SZ 1646

A felirattal ellenkező oldalon Szent Márton püspök alakját láthatjuk.

A harang felső pártázatán növénymotívumokkal megtűzdelt kagylóhéjak láthatók, alsó pártázatán pedig a már említett díszítés, növényindák közé beékelődött körökben madár alak bontakozik ki. Ezen a harangon is megfigyelhető a nyomtatott kisbetűs forma.

Az előző példákhoz hasonlóan itt is megtört vonalú járommal, nyelvleköttéssel és húzómagnes-meghajtással találkozunk.

Szent Mihály angyal kisharang:

106 kg-ot nyom és 55 cm hosszú az alsó átmérője. Felirata így hangzik:

SZENTISTVÁN KÖZSÉG HÍVEINEK
ADOMÁNYA
IBÓL ÖNTETETT SZT MIHÁLY
ANGYAL TISZTELETÉRE A
HÁBORÚBAN ELESETT HŐSŐK
EMLÉKÉRE
GRÓF ZICHY GYULA ÉRSEKSÉGE
DR. TANTOS GULA ESPERES
PLÉBÁNOS IDEJÉBEN
ÖNTÖTTE BODITSY SÁNDOR BAJA
1928. ÉVBEN 1645 SZ.

A harangon Szent Mihály arkangyal domborművét is megjelenítette a harangöntő. Felső pártázata növénymotívumos díszítésű, alsó pártázatán virágfüzerek csüngenek egymás mellett.

Ez a harang is megtört vonalú jármon függ és nyelvkötéssel szólal meg húzómágnes-meghajtással.

2. Ortodox templom/kápolna:

a. Szent Miklós püspök Szerb Ortodox templom:

A bajai szerb lakosság számának csökkenése miatt Baja egyik legszebb középülete rossz állapotba került a XX. század végére. A város önkormányzatának sikerült felújítania a műemlék jellegű templomot, így már teljes pompájában láthatjuk az épületet.

Szent Cirill és Szent Metód harang:

A templom egyetlen harangja kb. 800 kg súlyú és 111 cm alsó átmérőjű. A különlegessége az, hogy beletartozik hazánk harangjainak 5 százalékába, amely felülütősen szólal meg. Ez a környék legnagyobb ilyen felfüggesztésű harangja.

Cirill betűs feliratot öntöttek rá, amelyek részletesebb leolvasására nem volt alkalom. Annyi azonban kiderült belőle, hogy az öregharang helyébe készítették a hívek nagy buzgalommal Boditsy Sándor bajai mester munkája nyomán 1928-ban.

A harang másik oldalán Szent Cirill és Szent Metód domborműve látható. Felső pártázatán növénylevelek sorakoznak egymás mellett, alsó pártázatán növényindák közé beékelődött körökben madáralak bontakozik ki.

Egyenes vonalú, fából készült jármon függ, félholdas nyelvvel látták el és valószínűleg az iránta tanúsított kis érdeklődés következtében mind a mai napig kötéssel hozható működésbe. A templom gondnoka elmondta, hogy több mint 40 éve nem szólalt meg a harang. Régebben tervben volt a villamosítása, de azt kell mondanom, hála Istennek, hogy nem valósult meg! Ugyanis ebben az esetben biztosan elvesztette volna fajármát, felülütősből alulütőssé tették volna rendszerét és félholdas nyelvét lekötötték volna a húzómágnes-meghajtás

miatt. A jelenlegi állapot hátránya viszont az, hogy nem lehet gyönyörködni hangjában. Megoldás az lenne, ha nyugati típusú motort kapna, de pénz hiányában ez csak egy szép álm.

A terveim között szerepel, hogy mihamarabb megtöröm a hallgatás átkát és megszólaltatom a harangot kézi erővel Isten dicsőségére, a bajai szerbek és Boditsy mester emlékére.

b. Sárkányölő Szent György Szerb Ortodox temetőkápolna/Városi Köztemető:

Talán ennek a harangnak van a leghányatottabb sorsa Baján. Eredetileg a Sárkányölő Szent György Szerb Ortodox temetőkápolna tornyában függött és onnan hívta imára a gyászoló híveket. A Szerb temető felszámolásakor és a Városi Köztemető kiépülésekor leengedték a toronyból és a Köztemetőben épített haranglábra szerelték fel. Azóta ott teljesít szolgálatot.

Több méteres magasságban foglal helyet, így feliratának leolvasására és méreteinek megállapítására nem volt alkalom. Hangjából ítélve kb. 80 kg-os lehet, és alsó átmérőjének hossza kb. 50 cm. Felső pártázatán gazdagon díszített növénymotívumok futnak végig, alsó pártázatán kis virágfejek sorakoznak egymás mellett. Ebből is megtudhatjuk, hogy Boditsy műve, mivel ez a díszítés megegyezik az evangélikus középharangéval, ami szintén az ő öntvénye.

A harang eredeti, egyenes vonalú jármától megfosztották és helyére kiemeltet szereltek. Félholdban végződő nyelvét olyannyira megcsonkították, hogy szinte a nyelv felét levágták és ezzel a levágott résszel akadályozzák meg a nyelv mozgását. Ez a módszer is jól mutatja, hogy bár a harangok villamosítása könnyebbé teszi a megszólaltathatóságot, ám ha hozzá nem értő emberek kezébe kerül a harang, elveszítheti szép, lelket gyönyörködtető hangját, esztétikus kiegészítőit és könnyen meg is repedhet.

A szerb temetőkápolna 1905-ben készült el. Az evangélikus harang 1907-ben öntött. A megegyező díszítés miatt biztos vagyok benne, hogy 1905-ben készült ez a hányatott sorsú kisharang.

3. Protestáns templom:

Evangélikus templom:

A Petőfi Sándor és a Széchenyi István utca sarkán található kis templom tornyába három harangot is helyeztek. A feljegyzések szerint az evangélikus imaházra csak 1907-ben építettek tornyot. Ekkor került megöntésre az első harangegyüttes, amelynek darabjai szintén Boditsy öntődjében készültek. Az I. világháború zivata-

ros éveiben a legnagyobb és a legkisebb esett áldozatul a rekvirálásoknak. 1930-ban pótolták a hívek a harangszék üres helyeit és újra három harang lett a toronyban, ezzel is hangsúlyozva a kis lélekszámú, de buzgó evangélikus közösség hitét és a jövőbe vetett reményét.

Az evangélikus teológiai felfogás szerint mindegyik harangjukat az Atya, a Fiú és a Szentlélek tiszteletére készítetik és nem szentek tiszteletére.

Nagyharang:

137 kg súlyú és 62 cm alsó átmérőjű harang. Felirata szerint ezt is dr. Makray László és felesége adományozta leányuk emlékére, hasonlóan, mint a Belvárosi templom kisharangját. Feltehetjük a kérdést: miért adományozott a Makray család római katolikus és evangélikus templomnak is harangokat? Az evangélikus egyházközösségben megeltem erre a kérdésre a választ: kiderült, hogy Makray László nemcsak városszerte elismert gyógyszerész, hanem az evangélikus egyházközösség elnöke is volt számos éven át. Azt is tudni kell, hogy igen kevés evangélikus vallású ember élt már akkor is Baján, és sokszor vegyes házasságok kötöttek. Így feltételezésem szerint dr. Makray László gyógyszerész evangélikus és neje, Román Erzsébet római katolikus vallású volt. Ez indokolja, hogy mindkét templomban vannak harangjaik, szinte megegyező felirattal:

ÉLETE LEGSZEBB VIRÁGZÁSÁBAN
ELHERVADT LEÁNYUKNAK
ERZSIKÉNEK
ÖRÖK EMLÉKEZETÉRE ÖNTETTÉK
DRÁGA EMLÉKÉT KEGYELETES
LÉLEKKEL ÖRZŐ SZÜLEI
DR. MAKRAY LÁSZLÓ ÉS NEJE
ROMÁN ERZSÉBET.
S 1866 ÖNTÖTTE BODITSY SÁNDOR
BAJÁN 1930.

A felirattal átellenes oldalon az elhunytára utalva a feltámadást hirdető harsonás angyal domborműve látható.

Felső pártázatán nagyon szépen megmunkált díszítést láthatunk: gyöngysor alatt, négyzethálón elhelyezkedő növénymotívumok gazdag felhozatala található és alsó pártázatán egymásba fonódó növénylevelek sorakoznak.

Felszerelése óta egyenes vonalú öntöttvas jármon függ és félholdas végződésű nyelvvel van ellátva. A harangot társaihoz hasonlóan pár éve gépesítették. Ekkor nyelvét rugóval lekötötték és húzómágnes-meghajtásra kapcsolták. Ezzel az addigi felülütős rendszerből – mely jobban zengette a harangot – alulütős rendszerűvé változtatták a harangozást.

Középarang:

67 kg súlyú és 50 cm alsó átmérőjű. 1907-ben készült, ezáltal Baja belvárosának legidősebb harangja. Történetéhez hozzátartozik, hogy két régebbi társával elsőként költözhetett be a templom újonnan elkészült tornyába. Több mint százéves felirata így hangzik:

A BAJAI. ÁGOST: EV: EGYHÁZ
ÖNTETTE
ÖNT. BODITSI. S. BAJÁN. 1907.
SZ. 254

A felirattal átellenes oldalán a magyar címer domborműve látható és ez olvasható:

ERŐSVÁR AMI ISTENÜNK!

A harang eredeti, egyenes vonalú öntöttvas jármon függ, amely nagy hasonlóságot mutat Walsér Ferenc pesti mester öntöttvas jármaival. Boditsy az ilyen jármokat többféle is alkalmazta: pl. ilyenén függ a bácsbokodi plébániatemplom lélekváltság harangja. Az ilyen járommal felszerelt Boditsy-öntvények megfigyeléseim szerint 50 és 100 kg között mozognak, így elképzelhetőnek tartom, hogy a Városi Köztemető harangja is ilyenén függhetett egykori helyén, a szerb temetőkápolna tornyában.

Ahogy már említettem, díszítése megegyezik a Köztemető harangjéval: felső pártázatán gazdagon díszített növénymotívumok futnak végig, alsó pártázatán kis virágfejek sorakoznak egymás mellett. Ennek a harangnak is lekötötték félholdban végződő nyelvét és jelenleg húzómágnes hozza működésbe.

Kisharang:

Az evangélikus toronyban lakó legkisebb öntény 43 kg-ot nyom és 41 cm hosszú az alsó átmérője. Ezt is dr. Makray László és felesége adományozta, amelyről így ír a harang felirata:

ÁGOSTAI EV: EGYHÁZNAK
AJÁNDÉKOZTA
DR. MAKRAY LÁSZLÓ ÉS NEJE
ROMÁN ERZSÉBET.
LEÁNYUKNAK ERZSIKÉNEK
EMLÉKÉRE.

A másik oldalon ez olvasható:

SZ. 1867 ÖNTÖTTE BODITSY S.
BAJÁN 1930.

Két nagyobb testvéréhez hasonlóan ez is egyenes vonalú jármon függ és félholdas nyelvét a húzómágnes-meghajtás miatt lekötötték, ezzel akadályozva meg annak természetes mozgását. A harang felső és alsó pártázatán ugyanaz a kis, egyszerű növénymintás díszítés fut körbe.

4. Baja más templomainak harangjai:

Még két Boditsy-harang található Baján, amelyeket nem tudtam egyelőre megvizsgálni, de mihamarabb időt szakítok rá. Az

egyik a kiscsávolyi templom tornyában lakó Szent Kereszt kisharang, a másik pedig a józsefvárosi templom egyetlen harangja.

Baján nem csak az előbb felsorolt templomok és kápolnák vannak. Ezeknek részletes bemutatását azért nem tettem meg, mert nem Boditsy Sándor által öntött harangjaik vannak.

A Pádúai Szent Antal plébániatemplom (Barátok temploma) tornyában négy, Szlezák László mester által öntött harang lakik. De Szlezák László öntötte a református templom két, a Barátok harangjainál jóval kisebb harangját is 1937-ben, és az ő nevéhez kötődik a bajaszentistváni temetőben megszólaló Szent József lélekharang megöntése is.

A Rókus temetőben elhelyezkedő kápolna tornyában egy 1841-ben öntött harang van, amelynek régies nyelvezetű felirata nem állít emléket alkotójának, de elmeséli, hogy az 1840-es tűzvészben elpusztult elődje pótlásául készült.

A Hild József által tervezett Kálváriakápolna tornyában egy értékes harang lakik. Latin nyelvű felirata szerint Hornung József pesti harangöntő öntötte 1844-ben. A közel 200 év alatt nem alakították át, megmaradt eredeti arculata: egyenes vonalú, fából készült járma, félholdas nyelve és füles koronája.

A Duna melletti Nepomuki Szent János-kápolna fából épült tornyában lakó harangot a nehéz megközelíthetőség miatt és eszközök hiányában nem volt még alkalom megnézni.

Napjainkban is öntöttek egy harangot Baja számára: a kiscsávolyi városrész templomának nagyharangját Gombos Miklós őrbottyányi mester készítette 1994-ben.

A város kisebb temetőiben is található harangok, amelyekre inkább jobban illene a csengettyű kifejezés kicsinsységük miatt. Ezek öntőjét, készítőjét nem ismerjük.

Összefoglalás

„Hallgasd a harang szép szavát, imádd Istent, szeresd hazád!” – olvashatjuk a főtí evangélikus templom harangján. Talán ez a mondat foglalja össze legszebben a harangok küldetését. Ahány harang, annyiféle. Felirataikból is sokat tudhatunk meg: pl. a Belvárosi templom kisharangjáról és az evangélikus templom legnagyobb és legkisebb öntvényének feliratából kiderül két szomorú szülő fájdalma, akik fiatal leányukat veszítették el. Az I. világháborút követő években sok harangot szenteltek a hősök emlékére, a hazájukért való önfeláldozásukat hirdetik ezek az öntvények napjainkban is.

Aki a harangok feltérképezésére, vizsgálatára vállalkozik, nem könnyű időtöltésnek néz elébe. Ezt sikerült nekem is megtapasztalnom.

Először a templomok plébánosaival, lelkeszeivel vagy egyházközségi dolgozókkal vettem fel a kapcsolatot. Miután bejegyzésüket adták a torony megmászásához, táskámmal együtt – amelyben ott voltak az ilyenkor szükséges eszközök: fényképezőgép, mobiltelefon, zseblámpa, hosszúságmérő – nekivágtam a harangok lakhelyének megismeréséhez.

Sajnos a magyar harangtoronyok nagyon rossz állapotban vannak. A gépesítés óta alig járnak fel a tornyokba, addig azonban takarították is a harangok szintjét. Akkoriban elképzelhetetlenek voltak a mai állapotok. A toronyablak sérülése miatt galambok repülhetnek be a toronyba, ahol hatalmas pusztítást vihetnek végbe. Nagyon sok helyen raktárként üzemel a torony, ahová használaton kívüli liturgikus eszközöket, szobrokat helyeznek el. A nyáron még festményekkel és egy szentségházzal is találkozhatunk az egyik bajai templomtoronyban! A tőlünk nyugatabbra lévő országokban egyetlen egy ilyen állapotú tornyot se látunk. Ahogy a templom szentélye, úgy a torony is az Isten házához tartozik, így nemcsak a templomtér, hanem a torony tisztaságára is törekedni kellene!

Felmászva a harangokhoz, először a feliratukat olvastam le. A telefon hangrögzítőjét használtam diktafonként. A domborművek és díszítések vizsgálata után lemértem az alsó átmérők hosszát, majd fényképezőmmel több felvételt készítettem a harangokról. Végül megnéztem a megszólalás technológiáját. Visszatérve a földre, a harangok adatai után érdeklődtem. A bajai Türr István Múzeumba is eljutottam, ahol számos Boditsy Sándorra és harangjaira utaló értékes iratra akadtam. Céлом az volt ennek a dolgozatnak a megírásával, hogy felhívjam az olvasó figyelmét harangjainkra. Baja mára feledésbe merült harangöntőjének munkásságán keresztül szerettem volna mindenki számára közelebb hozni a magas tornyokból a harangok titokzatos és izgalmas világát.

Remélem, hogy ha ezután elmegyünk egy templomtorony mellett és meghalljuk az ott lakó harangok szavát, többre fogunk gondolni, mint holmi zengő bronztárgyakra, sőt eszünkbe juthat egy ősi harangfelirat is: „Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango.” – „Az élőket hívogatom, a holtakat siratom, a villámokat megtöröm.”

Tomaskovity Szabolcs

Londoni megemlékezés ezeréves államiségünkéről – Skóciai Szent Margit „segítségével”

Diplomáciai pályafutásom során mindig fontosnak tartottam, hogy megismerkedjek azokkal a történelmi személyekkel, eseményekkel, amelyek összekötik hazánkat az éppen állomáshelyemül szolgáló országgal, és amelyek a kétoldalú kapcsolatok építésének szolgálatába is állíthatók. Az *Új Kéve* egy korábbi számában beszámoltam arról, hogy születésének 400. évfordulóján hogyan emlékeztünk meg Hollandiában De Ruyter admirális nemes tetteréről, amellyel 26 magyar protestáns prédikátort szabadított ki a gályarabságból 1676. február 11-én (másodközlés *Bajai Honpolgár* 2013. február)

Hágát megelőzően, az ezredforduló körüli években az Egyesült Királyságban képviselhettem Magyarországot. Ez az időszak nemcsak fontos politikai, gazdasági és diplomáciai eseményekben bővelkedett, hanem tartalmazott egy a mi szempontunkból kiemelkedő dátumot is: a magyar államiség ezer éves évfordulóját, amelyet méltóképpen kívántunk megünnepelni. Tudtuk, hogy számíthatunk Budapest erkölcsi támogatására, de a szűkös pénzügyi keretek miatt tisztában voltunk azzal is, hogy millenniumi ünnepségünknek, angolosan szólva, „highprofile but low-budget”, azaz nagy ívűnek, de egyszersemind szerény költségvetésűnek kell lennie. Kollégáimmal összedugtuk a fejünket, és mint utóbb kiderült, sikeres tervet dolgoztunk ki.

Mivel a magyar államiség ezredik évfordulója Szent István királyunk megkoronázásáról emlékeztet, amit köztudottan a II. Szilveszter pápától kapott Magyar Szent Koronával hajtottak végre, továbbá a magyar millennium szerencsésen egybeesett Krisztus születésének 2000. évfordulójával, elképzelésünk az volt, hogy a magyar történelmet is átszövő, ökumenikus istentisztelet keretében rendezünk nagyszabású megemlékezést, lehetőleg egy „nagyon rangos” londoni székesegyházban. Az anglikánok Westminster Apátsága és a Szent Pál Székesegyház nem jöhetett szóba, mivel azok kizárólag a brit állami és királyi ünnepek számára voltak fenntartva. Már korábban is kapcsolatban álltunk azonban a Westminster Katedrális, a legnagyobb brit katolikus székesegyház vezetőivel, így kézenfekvő volt, hogy velük próbáljunk együttműködni a „közös” évforduló méltó megünnepelése érdekében. Egy kellemesen elköltött magyar nagykövetségi munkaabé-

A Westminster Katedrális

den meg is állapodtunk, hogy a megemlékezést a Westminster Székesegyházban tartjuk, 2000. november 16-án, amely az egyházi naptárban Skóciai Szent Margit napja. Hogy ki is volt ő, engedtessek meg, hogy idézzek azóta elhunyt, pedagógus édesanyám angliai úti beszámolójából, amely a *Bajai Honpolgár* című folyóirat 1998. júniusi számában jelent meg:

„Londontól száz kilométernyire, az Avon folyó mentén fekszik egy festői városka:

Salisbury. Fagerendás és vörös-téglás, itt-ott nádfedeles, keskeny házaival jellegzetes példája az angol kisvárosnak. Vidám hangulatú utcáin sétálgatva pillantottam meg Anglia legmagasabb templomtornyát, amely a salisburyi katedrálishoz tartozik. Küszöbét nagy várakozással léptem át. Tudtam, hogy múzeumában láthatom majd az 1205-ben kiadott Magna Charta egyik eredeti példányát. Megilletődve gyönyörködtem Földnélküli János szabadságlevelének kézzel írott gyöngybetűiben, miközben az angol mellett német, olasz és spanyol beszéd foszlányai szálltak felém a hátam mögött várako-

zók soraiból. A nemzetközi érdeklődés tovább növelte szememben a kiállított dokumentumok értékét. Ekkor még nem sejtettem, hogy számomra ennél nagyobb értéket is fogok találni.

A korai angol gót stílusban épült templom áhítatkeltő félhomályában lépkedve megpillantottam egy gyönyörű triptichont. Mint ha hasonlót már láttam volna valahol.... Igen, megvan! Mecseknádasdon a múlt nyáron! A dunántúli kis község templomában van egy hatalmas kép: skóciai Szent Margit hosszú kék ruhában. Ő lenne a Salisbury-i katedrális kékruhás szentje? Elolvasom az eligazító táblát: „The Chapel of

Saint Margaret of Scotland, 1048-1093, Wife of Malcolm III. of Scotland.” Valóban ő az, a Mecseknádasd közelében valaha álló kastély (vár?) királyi sarjadéka, Szent István királyunk unokája (leányági), III. Malcolm skót király felesége, Nagy-Britannia egyik „kedvenc” szentje. Megilletődve álltam a magyar lányból lett skót királyné képe előtt, aztán arra gondoltam, küldök hozzá néhány fohászt, hátha meghallgat, és lobbizik egy kicsit szülőhazájáért...”

A salisburyi katedrális

A Szent Margit-kápolna Edingburgh várában

A félig magyar, félig angol, majd megbecsült skót királynévá vált Margitnak kalandos életútja volt. Apja, Edmund, fivérével Edwarddal együtt Magyarországon talált menedéket, miután apjuk, Vasbordájú Edmund halála után a dán hódító Canute (Knut) került az angol trónra. Edmund a legenda szerint István király lányát (de legalábbis rokonát), Ágotát vette feleségül. Birtokot is kaptak a mai Mecseknádasd környékén, amit még 13. századi adománylevelek is „Terra Britannorum” azaz a „britek földjeként” említenek. Három gyerekükkel, köztük Margittal, 1057-ben tértek vissza Angliába, ahonnan is az utódlási küzdelmeket, majd az 1066-os normann hódítást követően Ágotának és gyermekeinek ismét menekülniük kellett. Ezúttal Skóciában, Dunfermline mellett érték partot. III. Malcolm, a csatákban jártas, de a betűvetéssel igencsak hadilábon álló skót király 1070-ben feleségül vette Margitot, akinek mély vallásos meggyőző-

dése, pozitív személyisége és – ahogy ma mondanánk – társadalmi, a szegények sorsa iránti érzékenysége megszelídítette férjét is, aki a véres csaták helyett, de legalábbis mellette, templomokat és kolostorokat is építtetett, és gondot fordított a szegények és nélkülözők ellátására.

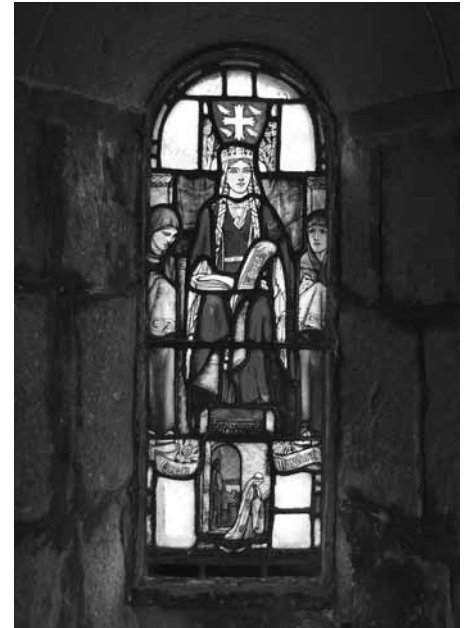
Margit jelentős szerepet játszott a skót egyház megreformálásában, szerepének népszerűbbé tételében, amiért a mai napig tisztelet

övezi személyét. (Nem véletlen, hogy a skót nők jelentős részének még napjainkban is a Margaret nevet adják, amiről londoni éveim alatt gyakran meggyőződhettem.) Margit 1093. november 16-án halt meg. 1261-ben avatták szentté. Nyolc gyermekük közül két lányuk később angol királyné, három fiuk pedig egymás után skót király lett.

Szent Margit emlékét őrzi az edinburghi vár legmagasabb pontján levő kápolna, a dunfermlinei templom, számos angliai és skóciai templom – köztük a salisburyi székesegyház – kápolnája és számtalan ólomüveg kép.

Magyarországon Mecseknádasdon, Kozármislenyben és Tompán találkozhatunk emlékével.

A millenniumi megemlékezésünk méltó volt Szent Margit emlékéhez. Az 1200 fős befogadó képességű székesegyházat teljesen megtöltötte a mintegy 200 magas rangú brit vendég, köztük Alexandra hercegnő, a

Szent Margit ólomüveg ablakképen

brit királyi család képviselőjében, a Lordok Háza és a brit Képviselőház számos tagja, nagykövetek, valamint a legfontosabb brit politikai, társadalmi és kulturális kapcsolataink. Ott volt továbbá kb.1000 magyar honfitársunk, akik a szigetország legtávolabbi pontjairól is eljöttek a Pátkai Róbert evangélikus püspök vezette Magyarok Angliai Országos Szövetsége szervezésében, hogy az ökumenikus istentisztelet keretében közösen emlékezhessünk az ezeréves Magyarország kiemelkedő történelmi eseményeire, és adjunk hálát a nemzet fennmaradásáért és viszontagságos történelme során elért sikereiért.

*Szentiványi Gábor
(Első közlése: Új Kéve, 2012. december)*

Mementó Sárosy Józsefné 1923-2004

Tíz éve írtam róla, néhány életképben és eseményben tükröztetve személyisége gazdagságát. Kivételes egyéniség volt, akit kisvárosi visszavonultságában is aura burkolt, titkos vonzás légköre övezett. Nyolcvanadik születésnapjára összesereglettek olyan tanítványai is, akiket fél évszázad választott már el az egykori irodalomórák ihletett perceitől.

Lényének varázsa megbűvölte számos ismerőjét. Érintkezési modora bámulatos rezonanciával idomult beszélgetőtársaihoz. Kapcsolatteremtő adottsága rendkívül

széles spektrumú volt. szavaira fogékonnyan reagált a gyermeklélek, de egyenrangú partnerré emelkedett magas intellektuális színvonalú beszélgetőtárs esetében is. Hangját csodálatosan tudta színezni, biztos fogalmazású mondatai mintaként szemléltették nyelvünk gazdagságát. Kultúrája, morális tartása, világképének kiegyensúlyozottsága igazodási koordináta-rendszert adott azoknak, akik tanácsért vagy egy hangulatos beszélgetés örömeért felkeresték. Szellemének ereje mindvégig uralkodott a gyarló testen. Annak ellenére,

hogy tudata mélyén ekkor már megszólalt a titkos, végzetes sugalmazás, kifogyhatatlanul árasztotta a derűs optimizmust, a jó tanácsot, a vizsgáztatást.

Sárosy Józsefné – Ica néni – kilencvenéves volna, ha még köztünk lehetne. A fenti cikk idéz egy részletet tizenöt éve megjelent írásából. Illő, hogy mi, a szerkesztőbizottság tagjai, megemlékezzünk kedves barátunkról és munkatársunkról, aki ízlésével, kultúrájával, észrevételeivel sokat segített lapunk karakterének kialakításában.

Dr. Dániel József

Pigele tanár úr elment In memoriam Horváth László (1922–2013)

Kisgimnazista korában ragadt rá a megfelfejtethetlen eredetű Pigele név. Kezdetben barátai, diáktársai nevezték így, később egyre szaporodó ismerősei, sőt tanítványai is ezen a néven emlegették.

Baján született. Csizmadiamester édesapját korán elvesztette. Tisztes szegénységben élő családban nőtt fel. 1940-ben érettségizett a III. Béla Gimnáziumban. Utána kétéves katonaság és a háborús viszonyok hátráltatták tanulmányait, ezért csak 1947-ben végzett a Testnevelési Főiskolán. Tanári pályafutását az év őszén kezdte az akkor még ciszterciek vezette egykori iskolájában. Kilenc évig volt a III. Béla Gimnázium testnevelő tanára. Lelkes, céltudatos munkájának köszönhetően pezsgő sportélet alakult ki az iskolában. A sportkörnek hét szakosztálya működött, s az osztályok közötti versenyeken szinte az egész tanulóifjúság részt vett.

Sportvezetői rátermettségét és kivételes szervezőképességét az iskolán kívül is érvényesítette. Irányításával újjászületett a bajai vízi sportélet. Úszókat nevelt, vízilabdacsapatot alakított és vezetett, s ami ehhez nélkülözhetetlen volt, uszodát varázsolt a Sugovicára, a sokak emlékében élő legendás dokkot. Mindez csak úgy sikerülhetett, hogy nem ismert leküzdhetetlen akadályt.

Ugyanez az eltökéltség vezette, amikor 1955-56 fordulóján a fejébe vette, hogy a közelgő olimpia tiszteletére dél-magyarországi diákolimpiát trombitál össze. A rendezvény végül *Diákok az olimpiáért*

sporttalálkozó elnevezéssel valósult meg 1956. április 28 és május 2 között. Nagyságát jellemzi, hogy a négynapos, sok helyszínen folyó versenyen három megye 34 középiskolájának 1911 diákja hét sportágban mérte össze erejét. A vidéki sportolók, versenybírók, segítők ingyenesen kaptak szállást és étkezést. Ennek fedezetül – Pigele utánjárása eredményeként – a magyar labdarúgó válogatott (az egykori aranycsapat) április 11-i bajai edzőmérkőzésének bevétele szolgált. A fiúk összesített pontversenyét – az iskolában folyó munka jó színvonalát igazolva – a III. Béla Gimnázium nyerte

1956 ősze aktivitásának új irányt szab. Lelkesíti a zsarnoksággal szembe forduló forradalom. Ott van az október 26-i tüntetésen, védi diákjait a közeledő harcok ki számíthatatlan szándékú parancsnokával szemben, 28-án a megbízható egyetemista katonák járőrözését szorgalmazza a város nyugalma érdekében, 30-án a megalakuló Nemzeti Bizottság tagjává választják, 31-én Budapestre megy egy teherautónyi élelemmel, s ott összeismerkedik a Tűzoltó utcai felkelőkkel. November 2-án már egy 11 teherautóból álló, élelmiszert és pokrócokat szállító konvojt vezet ugyanoda.

Másfél hónap múlva a vidéken is újra erőre kapó kommunista hatalom helyi képviselői alternatívát kínálnak neki: börtön vagy besúgói szerep vállalása. Keserves döntést hoz. Feleségét és három kisgyermekét hátrahagyva december 22-én éjjel

egy barátjával levez a Dunán Bezdánig. Harmincötödik születésnapja egy jugoszláviai menekülttáborban éri.

Néhány hónap múlva Franciaországban kezd új életet. Magányosan, a beilleszkedés nehézségeivel küzdve, szívében fájdalommal és reménytelenséggel. Aztán lassan-lassan változik a helyzet, tanári állást kap egy rodezi egyházi iskolában, és évek múltán a családjegyesítés is megtörténhet.

Nyugdíjazásáig, 1986-ig tanított a rodezi gimnáziumban. Hosszú ideig vívómesterként is dolgozott. Vívóiskolájából néhányan az országos élvonalba is feljutottak. Nagyon szerette ezt a sportot. Hetven évén túl is adott még vívóleckéket.

Pigele életének több mint ötvenhat évét külföldön töltötte, de mindvégig megmaradt bajainak. Amikor már tehetett, minden nyáron hazalátogatott, és igyekezett minél több időt itthon tölteni. Kereste és örömmel fedezte fel a régi hangulatokat, de szívesen ismerkedett az újakkal is. A halfőző népünnepélyek állandó résztvevője volt. Ápolta a régi barátságokat, és megnyugvással nyugtázta, hogy egykori tanítványai fél évszázad múltán is szeretettel, tisztelettel veszik körül.

Horváth László tanár úr, Pigele hosszú szenvedés után július 19-én távozott a földi életből. Végakarata szerint hamvai hazai földben fognak nyugodni. Bajai barátai, tanítványai, tisztelői 2013. augusztus 5-én 17 órakor vehetnek búcsút tőle a Rókus temetőben.

Bálint László

Vendégségben a bajai Tax családnál

A 20. század eleji Baján sokak számára csengett ismerősen a környéken akkor is ritkának tekinthető Tax családnév. A kis-csávolyi városrész polgárai szinte kivétel nélkül ismerhették a Fecske utcában lakó Tax Imre kőművesmestert és feleségét, Faragó Etelt. A házaspár életében jeles dátum volt 1895. augusztus 11-e, ezen a napon történt ugyanis, hogy a gazdasszony Eichardt Cecília bábaasszony segítségével egészséges fiúgyermeknek adott életet. Amíg a gyermekágyas asszony próbálta kipihenni a szülés fáradalmait, addig Eckert József ácsmester neje, Hochhoffer Teréz még aznap a belvárosi templomba sietett, hogy

keresztvíz alá tartsa a csecsemőt. Az Imre Lajos nevre keresztelt újszülöttet Evertovics János káplán részesítette a keresztesség szentségében.

Tax Imre Lajos – akit a továbbiakban Tax Imreként említünk – az elemi népiskola négy osztálya, majd a négyosztályos polgári iskola befejezése után kitanulta a kőművesmesterséget. Az ifjú pallér a szakma alapismereteinek elsajátítása után az építésvezetői gyakorlati tudást okleveles építész-tervező édesapja vállalkozásában szerezte meg.

A családi és baráti összejövetelek alkalmával derült fény arra, hogy a fiatal Taxot jó zenei érzékkel és kellemes énekhanggal

ajándékozta meg a teremtő. A lelkes fiatalember az 1910-es évek elején autodidakta módon megtanult prím-tamburázni, majd baráti társaságával – többek között Kovács Lajossal és Kovács Dezsővel – zenekart alapítottak, és kezdetben csak saját maguk kedvtelésére muzsikáltak.

Tax Imre 18 évesen másodprímásként tagja lett a Petrovác (Petrőczy) Antal által vezetett bajai tamburazenekarnak. Az első világháborúban 1914-től 1918-ig katonaként az orosz fronton szolgált, majd hadifogolyként Szibériában raboskodott. A háborús évek alatt társalgási szinten elsajátította az orosz nyelvet, és megtanult bala-lajkán játszani.

Az első bajai tamburazenekar vezetőjének, id. Petrovác Antalnak 1925-ben betegsége miatt fel kellett hagynia a zenéléssel. A zenekar vezetését ekkor Tax Imre vette át, aki számos módosítást hajtott végre tevékenysége során.

Tax hamar felismerte, hogy a neves Petrovác primás távozásával új keletkezett a karmesteri, hangszerelési feladatok ellátásában, ezért felsőfokú zenei ismeretekkel rendelkező karmestert hívott Zentáról, Kiss István személyében. Az új karnagy bohém ember hírében állt. Fennmaradt róla az a történet, amely szerint egy alkalommal az utcán sétálva az egyik kirakatban meglátott egy halványzöld szövetet, ami nagyon megtetszett neki. Megvette az anyagot és a szabónál öltönyt varratott belőle. Mivel a ruhaipari mestert kifizetni már nem tudta, hitelben hozta el az ünnepi ruhát. Néhány napig hordta, majd miután eladta, a pénzből ki tudta fizetni a szabó munkadíját.

A zenekarvezető érdeme, hogy javaslatára sikerült a zenekart 16 tagúra bővíteni. Az új karnagy és a kibővült taglétszám jelentős minőségi javulást eredményezett, ami Tax Imre jó szervezőképességével párosulva megnövelte a fellépések számát. A nagy taglétszámú tamburabanda igény szerint két kisebb, 8-8 tagú zenekarrá tudott alakulni. A zenekar egyik fele nyaranta két-két hetet Dél-Magyarország számos településén (Nagykanizsa, Pécs, Mohács, Szekszárd, Kiskunfélegyháza, Szeged, Tótkomlós, Battonya, Mezőhegyes) szállodákban töltött el szerződéses zenészként. A társaság másik fele pedig Baja zenés szórakozóhelyein – így pl. Nemzeti Szálló, Központi Szálló, Preimeyer Étterem, valamint a Kis-Pandúr-szigeten lévő étterem és sörözőben – lépett fel esténként.

A zenés városi alkalmak, a szórakozóhelyeken, lakodalmakon való fellépések igazolták a zenekari felállás sikerét. A kereset elszámolása és szétosztása egyenlő arányban történt a zenekari tagok között. A zenésztársak élete annyira összefonódott, hogy azt is mondhatnánk: a bajai nagy tamburazenekar együtt sírt és nevetett.

A vidéki zenei élet felpezsdítését szolgálta az is, hogy Tax Imre az Országos Zenész Szövetség működési engedélyével rendelkező, tamburán játszó hölgyeket szerződtetett Budapestről Bajára. Többek között Witopil Ilona, Ficek Ilona és Virágh Anna tamburajátéka színesítette a helyi zenekarok szerepléseit.

Tax Imrét ekkortájt nagymértékben leköötötte a zenekar működésével együtt járó éjjel-nappali szervezőmunka. A feleségével együtt töltötte ideje leszűkült, és ez első házasságának felbomlását eredményezte. Az elhivatott zenészhez azonban kegyes volt a sors, mert élete igazi párját, zenésztársnőjét, Virágh Annát a tamburazenének köszönhette. Az új házasságban a tambura a családi élet megbontása helyett az együttélés alapja lett a két zenész számára.

A Baján gyakran fellépő Virágh Anna (1900. november 11. – 1957. november 14.) a Kisalföldön, Pásztoriban élő, 50 holdon gazdálkodó kisbirtokos családban született és gyerekeskedett. A Virágh házaspár elhalálása után négy gyermek maradt árván. Az örökösök a családi vagyont szétaprózódását megakadályozandó a kis Annát nevelőszülőkhöz, a Budapesten élő Ficsek családhoz adták. A műkedvelő zenész család tagjai számára a hangszeres jártasság alapkövetelmény volt. A családi zenélések alkalmával a családfő basszprímen, felesége bőgőn, lányuk, Ilona prímen, fogadott lányuk, Anna pedig kontrán játszott.

Történeti jelentőségű, hogy a tamburás házasságot kötő Tax Imre és Virágh Anna vendéglőt nyitott 1930-ban. A Tax Vendéglő több helyszínen üzemelt működése során. Így a tulajdonos 1931-1934-ig a Budapesti út 60. szám alatt (ma Dózsa György út), 1934 és 1938 között az Erzsébet királyné utca (ma Szabadság út) 24. számú házában, 1938-tól 1951-ig pedig az Attila utca 20. házban várta a vendégeket. A városban közismert szórakozóhelyen a tamburazene két évtizeden keresztül állandó otthonra talált.

A hangulatos helyiségben időnként zártkörű rendezvényeket tartottak, amelyekre a város illusztris személyei előre bejelentkeztek. Megfordult a Tax vendéglőben a város első emberei közül dr. Borbíró (Vojnich) Ferenc és dr. Bernhart Sándor, Gonczlik Kálmán apátplébános, Madarász Lajos, a bajai idegenforgalmi hivatal vezetője. A vendéglőtulajdonos tamburás Imre fia gyerekkorára emlékezve elmesélte, hogy 4-5 éves lehetett, amikor Vojnich polgármester a vendéglőbe lépve megsimogatta a fejét, és adott neki egy pengőt, amivel ő azonnal rohant a cukrászdába süteményt és az Uttry boltba pedig ólomkatonát venni.

A két háború közti időszakhoz köthető, hogy a bajai tamburazenekarok hangszerei között – fővárosi mintára – megjelent a harmonika. Baján először a Helvei fivérek, Nándor és Lajos játszottak ezen a hangszeren. A vendéglőben minden este nyolc órakor a Radetzky-induló volt a nyitósám, és éjjel, 1-2 óra táján a Rákóczi-indulóval búcsúzott a zenekar. A vendéglátóhelyre a zenészek szabadidejükben klubtagként, családtagként tértek be, és a sok tapasztalatsere, gyakorlás rendkívül igényes, 5-6 fős zenekari produciókat eredményezett.

Az alvégi szüreti bál Baján, 1929. A zenészek: a felső sorban Tax Imréné, az alsó sorban Rorbeck István, ismeretlen, Herr György, Tax Imre

A Tax vendéglőben, 1935. Állnak: Rapcsák ..... (basszprím), Kovács Dezső (bögő), ülnek: Tax Imréné (kontra), Tax Imre (prímtambura), Vittopi Ilona (prímtambura)

A Tax vendéglő zenekara az 1930-as évek közepén. Áll: Tax Imre, ülnek: Helvei Lajos, Tax Imréné, Kovács Dezső, Horváth Jolán, Lakatos Mária

A vendéglőt a tulajdonosa egyfajta rendezvényszervező irodaként is üzemeltette. Aki tamburazenét szeretett volna, csak be kellett térnie Taxékhoz. A 1930-as években még nagy volt az igény a tamburazenére különféle bálak (prélók, asszonybálak stb.), lakodalmak, szüreti multságok alkalmával. Szinte minden héten jelentkezett valaki efféle megrendeléssel, többnyire a bunyevácok köréből. Az utazásokkal járó vidéki turnézás Tax Imre zenekarvezetői tevékenységének megszűnésével párhuzamosan szűnt meg.

A Magyar Rádió 1957-ben meghívta a 16 tagú Bajai Tamburazenekart a stúdiójába, hogy rögzítse az együttes repertoárjának fontosabb dalait. A zenekari próbák az egykori Tax vendéglőben zajlottak. Az első felvételnél mindannyian részt vettek és Tax Imre primás vezetésével muzsikáltak. A zenekarvezető tisztességes honoráriumot kért, és mivel a rádió csak az útiköltséget és 31 Ft-os napidíjat ígért, a további szereplést nem vállalta. A zenekar tagjai közül a második hangrögzítésre mindössze tíz személy utazott fel Budapestre december 3-án. A ze-

nekart akkor már Kiss István karnagy, primás vezette, Kerner György volt a tercprimás, Szabó Gyula csellótamburázott, körte alakú A-basszprimén Scheib Tamás és Petz István, E-basszprimén Bálint Iván, Petrőczy Antal játszottak, Bálint Benő és Budimácz Márk voltak a kontrások, a bőgős pedig Rorbek István. A 12 perc 50 másodperc terjedelmű hangfelvétel a következő dalszámokból állt össze: *Szörös csárdás, Három pille, Házunk előtt csicsereg a szarka, Jóska bácsi eladta a szamarát, Jó bort iszom, Még azt mondják Kisuszódon nincs ártézi kút, Tarka farkú fecske, Csak ne kéne papra várni, Barna legény jár az ablak alatt, Kocsmárosné adjon bort hitelbe, Hej halászkok, Cigány csárdás, Csitli-csatli, Kuttyás friss.*

Tax Imre 69 éves korában, 1964. október 9-én távozott el az élők sorából. Úgy gondolom, halálával egy jelentős korszak zárult le Bajai zenei életében. Rövid írásunkban emléket szerettünk volna állítani a Tax család tagjainak, annak a vendéglős/tamburás Tax Imrénnek, akiről Volly István a *Bajai tamburások* című művében mindössze egy rövid mondatot írt; mindig hű feleségének és zenésztársának, Virágh Annának és fiuknak, Imrénnek, aki a bajai múzeumnak ajándékozta szülei hangszereit, amelyekről elmondása szerint mindig eszébe jutott: az ő élete a tamburáknak köszönhető. A Türr István Múzeum új állandó helytörténeti kiállítás megépítését tervezi, amelyben a város és környékének zenei életét bemutató tematikus egységben kiemelt hely illeti majd meg a Tax-féle tamburákat.

Kothencz Kelemen

Ilka-nap

– Mihály! Mihááály! Hol bujkál már megint? – hallatszott odabentről Ilka hangja, de azonnal nyílt is a tornácajtó, és az asszony kilépett rajta.

– Nem bujkálok én sehol. Itt ülök a Beobachtungsstellén, és várom a vendégeket.

– Még jókor! De legalább ne inna addig! Hová dugta a láncot? A Madarász bácsi nem tudja felakasztani az üstöt a szolgafára.

– Maga szokott eldugdosni mindent – mondta a férj –, ott lóg az a lánc a stelázi sarkán a spájszban.

Szuper Mihály, kvietált honvédhuszár százados a terasz sarkába helyezett kártyaasztalnál ült, kényelmesen szétterülve a fonott nádszékben, és pipázott. A szokás hatalmaként végig akarta simítani a bajuszát, de csak a helyét simíthatta, mert mióta rendetlenkedett a bőre és Sommer

doktor egyik kenceficéje sem használt, kénytelen volt leváogatni. Katona puska nélkül, lakodalom zene nélkül, huszár bajusz nélkül nem ér semmit! Ez volt a kedvenc mondása, de egy ideje már nem merete hangoztatni.

A ház ott állt a rózsakerdő közepén, a keskeny tornác fehérre meszelt oszlopai tartották az épület homlokzatát, előttük a lekövezett, tágas terasz lépcsőben végződött, onnan rózsalugas vezetett a kapuig. A virágok javában pompáztak, ám fejük fölé már kimondatott a halálos ítélet: rövidesen jönnek a rác kereskedők, megveszik a szirmokat és olajat sajtolnak belőlük. De most még könnyű nyárvégi szellő borzolta a kinyílt bimbókat, és hordta körbe az illatot, mintha csak az ünnepi hangulat megteremtésében vállalt volna szolgálatot.

Jócskán belefordult az idő a délutánba, amikor az első vendégek megérkeztek. Először Kollárné futott be a lányaival, nem sokkal utánuk Jurai Jozefin, a szivarozó vénlány, a háziasszony legjobb barátnője, az elmaradhatatlan hímzett terítővel.

– Ilka, drágám, milyen szépen fog ez mutatni a dohányzóasztalon!

– Egy frászt! Hogy ez a vén himpellér az első nap kiégesse? Inkább beteszem a Ferenc szobájába.

A végszóra kitárult Ferenc tornácra nyíló ajtaja. A fiatalember alig néhány hete költözött albérlőként az elárvult szobába. A napokban találkozott már Kollárékkal, s akkor Gizin, a nagyobbik lányon el is időzött a tekintete. Most csokornyakkendőjét igazgatva kilépett az oszlopok alá, és köszöntötte a hölgyeket.

Az Újhelyi házaspár és a doktorék a kapu előtt futottak össze, és együtt sétáltak a ház felé a rózsalugasban. Ez már olyan eseménynek számított, hogy a házigazda is elballagott a lépcsőfeljáratiig, s hangot adott kivételes szerencsésének. Ilka, fogadván a jókívánságokat, és köszönve az ajándékokat, asztalhoz terelgette a vendégeket, kit-kit a neki szánt helyre.

– Hol vannak már ezek a szarkák? – türelmetlenkedett a százados, de feleslegesen, mert a három ciszter fehér reverendában, a reverendán a fekete köténnyel nem-sokára belépett a kertbe. Elöl Ledniczky Ipoly történelemtanár vonszolta magát, mögötte Lulay Simon, szálfatermetével, s utoljára a fiatal Palotai Irén János, a természetrajz-tanár. Szuper Mihály elébük sietett, és nagy grandezzával fogadta őket.

– Te Mihály – lihegte Ledniczky –, megszűjt volt neked a Petőfi utca végén venni házat? Alig vártam, hogy ideérjünk. Nem a borod miatt, habár az se mindegy!

– Egy kis séta nem árthat – mondta a százados.

– Ezt mondta az én Palotai kollégám is, de ez nem kicsi volt, hanem nagy. Mind egy már, no, csak találjak egy székot.

Kancsó ürült, pohár koccant, még a friss sajtos pogácsának is keletje támadt, s a társaság szóra sem érdemes témák megbeszélésébe fogott.

Rövidesen Kelevéz doktor, a járásbíró érkezett nagy sietve, s lecsókolta az ünnepelet arcáról a maradék púdort.

– Képzeld Ilka, majdnem egy csokor rózsát vettem magának a névnapjára. Vízet a tengerbe! – s jóízűen heherészett a saját viccén. – Ennek a bonbonnak biztosan jobban örül – s átnyújtotta a szépen adjusztált csomagocskát, és szalmakalapjával hevesen legyezgetni kezdte magát. Olyan svunggal jött, s akkora hangerővel köszöntötte Ilkát, hogy a szemek rászegződtek. S akkor ő, kihasználván, hogy a figyelem középpontjába került, előhúzott egy összehajtott újságot a kabátzsebéből, és meglengette a feje fölött.

– Hölgyeim és uraim! A minap a fővárosban járván, hazafelé, a vasútállomáson vettem ezt az újságot, egy Budapesti Naplót, s ahogy a fülkében ülve forgatom, egy vers tűnik a szemembe.

Közben helyet foglalt az asztalnál, s folytatta a történetet:

– Egy kis szo-net-tecs-ke! Szép, szabályos szonettecske! Nem vagyok egy versolvasó fajta, már engedelmet kérek, de ezt elolvastam. A címe: A Spinóza szobor előtt, és nem fogják kitalálni, ki a szerző!

A járásbíró itt hatásszünetet tartott, és körülnézett. Talán még a rózsák is figyeltek.

– Írta Babits Mihály!

– A Miska? – kiáltott fel a háziasszony.

– Jesszusom! Amikor reggelente elővakodott abból a szobából – mutatott a terasz bal oldalán lévő ajtóra –, ahol most a mi Ferencünk lakik, mindig meg kellett nézzem, gombja nem hiányzik-e, cipője rendben van-e, mert amilyen szórakozott volt, képes lett volna házi papucsban elindulni az iskolába. Most meg kiderül róla, hogy verset ír! Hogy költő!

– Addig óvakodott, míg június végén köszönés nélkül elővakodott Szekszárdig, s azóta se láttuk – dörmögte a házigazda –, és csak az adósság maradt itt utána.

– Ne szóljon maga egy szót se! Tegnap is hozott a postás tőle húsz koronát, és azt írta, küldi a többi is. Nem olyan fiú az, aki adós marad – mondta a felesége.

– Tulajdonképpen maga hajsolta bele a költségekbe! Meg a Lajos, a vén jómadár. Maguk találták ki, hogy igába hajtják azt a jámbor embert. Na, de hagyjuk! Elment, hát elment!

Nem volt senki a vendégek között, az egy szem Ferencet kivéve, aki részleteiben vagy felületesen, de ne ismerte volna, mi történt itt a Szuper-házban télvíz idején, majd azt követően a tanév végéig. Az ügyvédjelölt annyit tudott pusztán, hogy öelötte a tágas udvari szobában, ahol jól megfértek a házigazda vadászrelikviái is, a cisztercita főgimnázium tanára lakott. Szegény Irmát, a szomszéd lányt, mindenki sajnálta a végkifejlet miatt, habár tudták, hogy annak a bizonyos hálónak a kivetéséből ő maga is kivette a részét, nemcsak kismamám, azaz Ilka. Lajos úr, a jovialis aglegény, a főhivatalnok nagybácsi se vette volna a bátorságot a közreműködésre, ha a lány nem bíztatja erre. Nem volt ez valami rendkívüli eset, kimondatni a lapangó vagy meg nem ért szándékot, meggyorsítani az oltár elé vezető folyamatot, de az azért napnál világosabb volt, hogy Irma nem igazán jó parti egy olyan fiatalember számára, aki jobbára csak a tanári fizetésére bázírozhat. Szerény hozomány, beteges, özvegy anyós, mindez nem látszott biztosítéknak a jövőre nézve. Irgalomból pedig, ezt tudták mindnyájan, nem tanácsos házasodni. De mivel alapjában Irma pártján álltak, és nem voltak érdekeltek a fejleményekben, túlléptek a helyzeten, s igyekeztek nem tudomást venni róla, hogyan szövö a pók a hálóját.

Gizi, a korpulens alkatú, dús, barna hajkoronájú, mellben kissé erős leányzó, aki szinte mindennapos vendég volt a háznál, a járásbíróhoz sétált, és megszólította:

– Tihamér bácsi! Ki volt az a Spinóza?

– Ja, a Spinóza? Egy holland zsidó volt, gyönyörűm.

– De a Mihály katolikus. Mit keresett egy holland zsidó szobra előtt?

Páter Ledniczky jóízűen felkacagott:

– Édes lelkem, nem az a fontos, hogy holland zsidó, hanem az, hogy filozófus. És a mi tudós kollégánk, Babits Mihály tanár úr eredetiben olvasta az ő munkáit – és nyomtatéku magasba emelte a mutatóujját.

– Nem is mondta a Mihály, hogy tud hollandul – mondta kissé affektálva a lány.

– Spinóza nem hollandul írt, hanem latinul – mondta türelmesen a pap.

– Miért ír egy holland latinul? – makacszkodott a lány, de az anyja leállította:

– Gizi! Nem kell tenéked mindent tudni! Eridj a többi lányhoz! Bocsánat, főtisztelendő tanár úr!

A lányon semmiféle jele nem mutatkozott, hogy szívére vette volna az anyja kioktató hangját, s riszálva gömbölyű fenekét, ment az asztalvégre, ahol a lányok foglaltak helyet. A húga pedig a fülébe súgta:

– Bezzeg azzal nem hencgettél, hogy lepréselted azt a virágot az emlékkönyvedben, amit a Mihálytól kaptál! Tán még verset is írt hozzád?

– Megtéplek, ha be nem fogod a szád, te kis béka – sziszegte Gizi, s úgy megszorította a kislány karját, hogy az kis híján el-sikoltotta magát. Szemben Terézke, Ilka unokahúga, akit nyaralni hoztak Bajára, nem tudta mire vélni a dolgot.

Az asztal túlsó végén Újhelyi, a szigorúságáról közismert tornatanár kezdett egy történetbe, s mivel nagyot hallott, mindig emelt hangon beszélt:

– Azt kérde tőlem egyszer ez a Mihály, elhiszem-e, amit egy filozófus mondott ... említette a nevét, de már nem emlékszem rá..., szóval hogy az ember emberfeletti emberré tudja fejleszteni magát. Én mindig azt mondtam neki, hogy két éve a Saint Louis-i olimpián egy görög ember százti-zenegy kilót emelt a feje fölé, és ez szerintem már emberfeletti teljesítmény.

Páter Ledniczky hahotázva nevetett, még a tokája is belerengett, s odafordult a tornatanárhoz:

– Kolléga úr, maga csak ne filozofáljon! Kiabálja továbbra is a tornateremben, hogy „Tornárok, feszengj!”, és igya a borát!

A százados felemelte a poharát, összeütötte a körülötte ülőkével, majd átszólt Újhelyinek:

– Ha megiszik vagy két litert az én boromból, akkor garantálom, hogy maga is emberfeletti embernek fogja érezni magát!

A többi férfi lelki szemei előtt homályos célként meglebegett a filozófiai magassá-

gokba szárnyalás esélye, és csatlakoztak a kísérlethez. Ekkor Kelevéz emelkedett szólásra, ahogy a bírói pulpituson szokta:

– Kérem szépen, én mint a Bajai Kaszinó Vigalmi Bizottságának elnöke, felelősségem teljes tudatában ki merem jelenteni, hogy ilyen száraz, mogorva, távolságtartó embert, mint ez a tömött bajszerű Babits Mihály, még nem láttam az egyesületünkben. És a kártyával is hadilábon állt. Kértem én, mivel foglalkozott ez az ember az egyetemen, ha még alsózni sem tanult meg?

– Bíró uram – fordult a fiatal ciszter a szónoklatot tartó Kelevéhez –, szabad nekem elkérnem azt az újságot?

– Ó, hogyne! – mondta nyájasan a bíró. – Akár meg is tarthatja, én már kiszórakoztam magam vele.

Utolsó vendégként befutott Irma. A nyúlánk, csontos alkatú lány szapora, hosszú léptekkel haladt át a lugason. Ovális arcán némi szorongást fedezhetett fel, aki figyelmesen nézte a bájt sem nélkülöző vonásokat. Összecsókolta Ilkát, s mintha hosszabb ideig tartotta volna átölelve, mint szokás, aztán meghajította a fejét a vendégek felé, s kimentette gyengélkedő édesanyját.

– Ügyvéd úr – s bár Ferenc folyamatosan figyelmeztette Ilkát, hogy még csak ügyvédbojtár, az asszony ennek ellenére így szólította –, engedje meg, hogy Irmát ideültessem maga mellé! De vigyázzon ám rá, mert nagyon érzékeny szegény!

A lány helyet foglalt a könnyű, kényelmes fonottszékben, s néhány ismerkedő, udvarias mondat után nekiszegezte a kérdést a fiatalembernek:

– Maga szerint helyes az, hogy a költészetben a Szépet és a Jót egyenértékű fogalmakként említik? Nem gondolja, hogy a Jó mégiscsak tartalmasabb, mint a Szép?

– Szíves elnézését kérem, Irma kisasszony, de a jogász munkában másfajta fogalmakkal dolgozunk, és – őszintén szólva – ilyen költészeti kérdésekben nem vagyok jártas. Nem gondolkodtam még soha ezen.

– Rendben van, elfogadom a tartózkodását, de logikailag mégiscsak végig tudja gondolni, hogy a Jó nevelődés meg emberi erőfeszítés eredménye, a Szép viszont néha magától terem.

– Ezt hogyan érti a kisasszony?

– Nézzon oda! – és a kert végébe mutatott, ahol a lenyugvó nap korongja előtt pompázott a rózsakert, s fények bujkáltak a virágszirmok között. – A szemünk előtt születik ebben a pillanatban a Szépség, semmit sem kell tennünk érte.

– Valóban – méltó el Ferenc.

– És gondoljon bele, van, aki szépek születnek, van, aki csúnyának. Tehet az róla,

aki csúnya? A szép viszont ajándékba kapta a szépségét a Jóistentől! – és ahogy szenvedéllyel fejtette ki a véleményét, valószínűtlenül hosszú ujjával megragadta a fiatalember karját. Az ösztönösen visszahúzta, s a lány észrevette, hogy túllépett egy határt, amit kijelölt az illem, s ijedtében összekulcsolta ölében a két kezét.

De a pillanatnyi zavar ketté is törte a gondolatmenetét, s a helyzetet az mentette meg, hogy Jusztina, a sváb szolgálólány elkezdte leszedni a pogácsás tálakat, kancsókat és poharakat az asztalról, hogy megteríthessen a vacsorához, Ilka asszony pedig kapitányos modorban javasolta a férfinépnek, hogy ne alkalmatlankodjék a műveltnél, inkább nézzék meg, hol tart Madarász bácsi a halászlével. Mivel a szép reménnyel kecsgetető illatok egy ideje már versenyre keltek a rózsákéval, engedelmes menet indult a kert végébe, ahol az alkalomra berendelt vén vincellér forgatta, rázogatta a láncon függő üstöt, s csak a házigazda maradt a teraszon főtisztelendő Ledniczkyvel.

Az újságban közölt vers, illetve írója változatlanul témát adott a beszélgetéshez:

– Ügyetlen volt, kérem szépen – mondta páter Palotai Sommer doktornak, aki beszélgetőtársul szegődött a fiatal tanár mellé –, és felettébb esetlen tudott lenni. Amikor május közepén főtisztelendő Werner Adolf igazgató úr irodája előtt téblábolt, és várta, hogy beszólítsák a pedagógiai szakvizsgájára, odamentem hozzá, hogy megnyugtassam, és látom, hogy mellénye mellégombolva, nyakkendője félrecsúszva. Rászólok: Mihály, hogy állsz itt? Mire ő végignézett magán s csak annyit mondott: Mint cigány a siralomházban.

Palotai Irén János magyarázó igyekezetében belegabalyodott egy rózsabokorba, a tövisek marasztalni kezdték a reverendáját, de egy erőteljes mozdulattal sikerült kiszabadítania magát:

– Tudja, doktor úr, nem tanárnak való volt. Nem tudott leereszkedni a gyermeki lélekhez, és egyáltalán nem tudott fegyelmet tartani. A lármázó diákokat hangos szóval igyekezett túllicitálni. De alapjában véve jó ember volt, s ezt a gyerekek is megéreztek.

Lulay Simon ballagott mögöttük, s fiatal kollégája példáján okulva igyekezett a sétány közepén maradni. Hóféhér hajával, sasorrával figyelemre méltó jelenség volt. Hallgatta Palotai eszme-futtatását, és megtoldotta egy történettel:

– A másodikosoknak tartott magyarórát, s egyszer olyan éktelen vihogás tört ki az osztályban, hogy áthallatszott a szomszéd terembe, ahol éppen én igyekeztem némi

figyelemre sarkalni a nebulókat. A kicsengetés után fülön fogtam a pernahajder Klénác Ottót, János, te tudod kiről van szó, és megkérdeztem, mi történt az órán. A paniperda előadta, hogyha valaki véletlen leejtette a ceruzáját, Mihály mérgében kihozatta, kettétörte, és a kályha mellé dobta. De aznap az egyik diák szándékosan dobott le egy ilyen, korábban eltört ceruzát, amin már nem esett fogás, Babits úrnak nem sikerült eltörnnie, hiába erőlködött, s ezen röhögött az osztály.

Mögöttük Újhelyi Géza baktatott, aki egyébként kiváló halászléfőző mester hírében állott, és hevesen gesztikulálva magyarázott valamit a járásbíróknak, akivel egykor osztálytársak voltak az elemiben:

– Akárhogy csűrjük-csavarjuk is a dolgot, kérlek szépen, férjfogás akart ez lenni. Szépítheti az Ilka akárhogy az esetet, akkor is kilóg a lóláb. A Lajos azért utazott Pécsre, hogy megvegye a jegygyűrűket, mert látta, hogy a Mihály halogatja a dolgot. A szerencsétlen fiú a végén, amikor már szorult a hurok, azt kereste, hogyan húzhatná ki belőle a nyakát. S végtére is – emelte meg a hangját –, Irma idősebb is volt nála.

– Csendesebben, az Isten szerelmére, itt jön mögöttünk az ügyvédjelölttel! – sutogta a bíró.

– Tényleg? – fordult hátra Újhelyi, de már csak azt látta, hogy a lány hosszú szoknyáját két kézzel megemelve fut a sétányon a kapu felé. A tornatanár megvonta a vállát, és nem folytatta tovább a témát.

Végszóra érkeztek a főzőhelyre, az öreg már éppen a paraszt kaparta ki az üst alól.

– Aztán hogy sikerült, Ádám bácsi? – kérdezte az orvos.

A vincellér nem eresztette bő lére a vállaszt:

– Ehetős – mondta, és tette tovább a dolgát.

Újhelyi belekóstolt a lébe, s megvereggette a szakács vállát:

– Aranyérmes, Ádám bácsi, aranyérmes! Aki ennél jobbat tud főzni, az menjen a király konyhájára. Lednitzky professzor megint betegre eszi magát, s aztán nem győzi meggyónni a mohóságát.

Visszatérvén a teraszra, Ilka asszony Ferencen kérte számon Irmát. A fiatalember hebegett-habogott, mert maga sem értette, mi volt a lány futásának oka. De mivel Jusztina elkezdte a főtt halat feltálalni, gyorsan helyet foglaltak, s nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a lány távozásának.

Főtisztelendő Lednitzky mint rangidős pedig némi nehézség árán felemelkedett székeből, imára kulcsolta kezét, s asztali áldást mondott:

– Urunk, jó Atyánk odafent a mennyekben, tekints le reánk, gyarló bajai népre, akik itt ülünk e rózsakert közepén; áldd meg e házat, s áldd meg házanépét, hogy továbbra is imádhasson téged! Te, Uram, aki a földön jártodban megszorítottad a halat, hogy mindenkinek jusson, végtelen jószágodban nekünk is megengeded, hogy elfogyaszthassuk a magunkét. Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott! Ámen! – fogta rövidre a páter az imát, s mind a százhusz kilójával lerogyott a székbe, hogy mielőbb része legyen az isteni áldásban, de legfőképp a halfejekben, mert az volt a kedvence.

És kezdetét vette a vacsora. Volt, aki a főtt hallal kezdte, mások azonnal a lét mérték a tányérjukba az aranyló gyufatésztaival, amelyet állítólag Gizi gyúrt saját kezűleg, de a bennfentesek szerint társszerzőként Ilka keze is benne volt a dologban. Percek múltak el az esti szürkületben, s egyetlen szó sem hangzott el senki részéről. Ettek. Átszellemülten és megelégedetten. Végül Lulay Simon törte meg a csendet:

– Uraim! Súlyos teológiai probléma gyötör. A Biblia azt írja, hogy amikor Isten Józsué kérésére megállította a napot az égen, a mennyben fél percre teljes csend vala. Immanuel Kant, a nagy filozófus ebből arra a következtetésre jutott, hogy a mennyben nem lehetnek nők, mert ahol ők ott vannak, fél percig nem lehet teljes csend. Mármint, a csendből ítélve, mi akár a mennyországban is lehetnénk, ám mivel az asszonyok itt ül kétséget kizáróan,

minden bizonnyal tévedek, de lehet, hogy maga a derék Kant téved. Idáig züllik a filozófia.

– Remélem, értekezés tárgyává teszi a kérdést, professzor uram! – reagált a tréfára tréfával Palotai Irén János.

Szuper százados sem ment el szó nélkül a felvetés mellett:

– Domine Lulay! Szerintem még nem ivott eleget, mert ha eleget ivott volna, minden bizonnyal megtalálná a rejtély kulcsát. Rajtam a bor eddig még mindig segített.

– Annyira segített, hogy a maradék esze is elment – mondta ősz kontya alól Ilka, akitől a férje már megszokta ezt a harcmódot, s elengedte a füle mellett a megjegyzést, a többiek meg jót derültek rajta.

A békés hangulatnak azonban pillanatok alatt vége szakadt. A szomszédból a cseléd lány szaladt végig a lugason, és lélekszakadva kiáltozta:

– Tekintetes úr! Tekintetes úr! Az Irma kisasszony megmérgezte magát!

Sommer doktor a korát és az elfogyasztott bor mennyiségét meghazudtolóan ugrott fel az asztaltól, majdnem magával sodorva a feleségét, s szaporán szedte apró lábait a rózsák között. Ilka tétován topogott a terasz alkonyi homályában, szíve szerint rohant volna maga is, de nem hagyhatta a vendégeit, ezért Jozefint szalasztotta a doktor után. Újhelyiné pedig szó nélkül felállt, s indult utánuk.

A három pap imára kulcsolt kézzel mormolt maga elé, s a várakozás izgalma újlággal csendet parancsolt. Gizi húga sápadtan

bújt az anyjához, Terézke pedig csendesen sírdogálni kezdett.

– Istenem, Istenem! – sóhajtozott Ilka, s szaladt a konyhába, hogy Jusztina ne hagyja kihűlni a túrós csuszát.

Jó negyedórányi izgalom után újra felült a lugasban Sommer doktor kopasz feje. Lassan ballagott, amit lehetett jó és rossz jelként is olvasni. Felállva várták, többen a lépcsőfeljáróhoz siettek, s megnyugodva fogadták, ahogy az orvos int feljűk, minden rendben van.

Sóhajok szálltak a csillagok felé, s a poharak csengésében is volt valami megnyugtató.

– Nekem is töltsenek! – kérte az orvos, és csak azután szólalt meg, hogy felhajtotta az italt. – Hál' Istennek, csak altató volt, az se túl sok, és az anyja időben észrevette. Hagymányos gyógymód! Ahogy lement, vissza is jött. Bocsánatot kérek! Ami meg bent maradt, attól majd alszik holnap estig. Ettől a kis malórtól még nyugodtan férjhez mehet. Juszt, lelkem – kiáltott oda a kis cseléd lánynak – most már hozhatod a túrós csuszát! Remélem, a pörccöt rendesen kisütöted!

Páter Lednitzky már távlatosabban értekezett:

– Te Mihály, a tarokk-kártyát kikészítetted?

Csendes este szállt a rózsakeretre, a szellő is elült, a rózsailat is megpihent, s lámpák gyúltak végig a teraszon. Nyugalom és béke lebegett a langyos levegőben. De hát miért is ne? Semmi különös nem történt, csak elmúlt egy nap a boldog békeidőkből.

Hamar Péter

Baja szerb megszállás alóli felszabadulásának egykori megünneplése

Ausztria–Magyarország első világháborúban elszenvedett veresége súlyos politikai, társadalmi és gazdasági válságot idézett elő Magyarországon. A széthulló Osztrák–Magyar Monarchia elszakadó területei felett már 1818 októberében elkezdtek vitatkozni a lehetséges utódállamok. Magyarország és a Szerb–Horvát–Szlovén (SzHSz) Királyság között 1818. november 13-án létrejött belgrádi katonai konvenció értelmében a szerb csapatok bevonultak a történelmi Magyarország déli területeire. (A belgrádi fegyverszünet a következő vonaltól délre eső területekre engedélyezte antant csapatok bevonulását: Maros folyó–Szeged–Szabadka–Bácsalmás–Baja–Bátaszék–Sásd–Szigetvár–Barcs után nagyjából a mai országhatár és a vasútvonalak mentén – Dráva fo-

lyó.) Az SzHSz Királyság által megszállt magyar területeken katonai kormányzást vezettek be: beszolgáltatási kötelezettségeket róttak ki, lecserélték a politikai is közigazgatási vezetést. A jugoszláv (antant) csapatok megszállása a terület gazdasági kirablását is jelentette: komplett ipari üzemeket szereltek le, a szállítóeszközök, a nagyállatállomány és a fontosabb gépi berendezések jelentős részét elszállították. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés egyértelműen meghúzta Magyarország új déli határát, de különböző indokokra hivatkozva az SzHSz Királyság csapatai további 1 évig megszállva tartották a déli területeket.

Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk ratifikálta a trianoni békét, ezzel vált törvényt Magyarországon, így mindenféle katonai

megszállás jogi alapja megszűnt. A ratifikálás után 1921. nyarán megkezdődtek a tárgyalások az ország területén állomásozó idegen csapatok távozásáról és a nemzeti hadsereg bevonulásáról a megszállt területekre. A megszálló szerb csapatok a kollaboráns magyar vezetőkkel együtt még megpróbálták megváltoztatni a békeszerződést azzal, hogy 1921. augusztus 14-én kikiáltották a Baranya – Bajai Szerb – Magyar Köztársaságot, de a bábállamot a külföldi nagyhatalmak nem ismerték el, így augusztus 19-én megkezdődött a jugoszláv csapatok kivonása a megszállt területekről. A megszálló hadsereg a kiürítési hirdetmény megjelenése után augusztus 19-én távozott Bajáról. Az első magyar rendfenntartó alakulatok augusztus 20-án

érkeztek meg a városba, a szerb tisztviselői kar és az őket támogató lakosság ekkor hagyta el a várost. Augusztus 21-én a régi városi tisztviselők és a Nemzeti Hadsereg is bevonult a kiürített területekre. Baján ünnepélyesen fogadták a visszatérő magyar államhatalom képviselőit és augusztus 20-át a „felszabadulás napja”-ként kezdték emlegetni a városban.

A 1270 km²-re zsugorodott Bács - Bodrog vármegye egyetlen nagyobb városa, egyben megyeszékhelye Baja lett. A városba települő új közigazgatási funkciók és a hozzájuk tartozó kiszolgáló személyzet nem tudta pótolni a világháború előtti déli gazdasági és kulturális kapcsolatokat. Baja életében egyértelműen negatív nyomot hagyott mind a szerb megszállás, mind a trianoni béke következményei. A szerb megszállás és a trianoni sokkhatás következményeiből lassan feléledő helyi politikai elit és társadalom egyértelmű reakciója volt az augusztus 20-i állami ünnepel egybekötött „felszabadulási” ünnepség, 90 évvel ezelőtt, 1923. augusztus 20-án Bács-Bodrog vármegye és Baja törvényhatósági jogú város a legmagasabb szinten, díszközgyűléssel emlékezett meg a szerb megszállás végéről.

„Meghívó

Bács-Bodrog vármegye és Baja törvényhatósági joggal felruházott város közönsége 1923. évi augusztus hó 20-án Szent István napján d. e. fél 9 órakor a városi székház közgyűlési termében a felszabadulás második évfordulójának ünneplésére EGYÜTTES DÍSZKÖZGYŰLÉST TART, melyre t. címedet tisztelettel meghívom.

TÁRGYSOR:

1.) Elnöki megnyitó: Mondja biztrai Balku Gyula főispán.

2.) Ünnepi beszéd: Baja város közönsége nevében mondja Amler Antal áll. [állami] tanítóképző-intézeti igazgató, Baja város th. [törvényhatósági] bizottságának tagja.

3.) Ünnepi beszéd: Bács-Bodrog vármegye közönsége nevében mondja Dr. Tóth Károly egyetemi tanár; Bács-Bodrog vármegye th. Bizottságának tagja.

4.) A városi tanács javaslata Petőfi Sándor műveinek terjesztése tárgyában.

5.) A vármegye alispánjainak előterjesztése Petőfi Sándor emlékének megörökítése tárgyában.

6.) A városi tanács javaslata a Sugovica folyó és a Vodica búcsújáráhely magyar elnevezése tárgyában.

Baján, 1923. augusztus hó 12-én.

BALKU GYULA s. k. főispán

TUDNIVALÓ! A díszközgyűlésen csak a meghívottak vehetnek részt. A rendelkezésre álló helyek korlátolt számára való tekintettel fenntartott helyekről csak azok számára gondoskodhatunk, akik részvételüket szóban, vagy írásban a város részéről Dr. Kocsis János tb. Főjegyzőnél (Városháza. I. emelet), a megye részéről Rittinger Rezső megyei tb. Főjegyzőnél (alispáni hivatal) f. hó 19-ének déli 12 órájáig bejelentik.

A Meghívó kívánatra felmutatandó!”

Az 1923. év közgyűlési jegyzőkönyve elveszett, ezért a díszközgyűlésen elhangzott beszédek egyáltalán nem, a hozott határozatok hiányosan maradtak fent. 1923-at országos szinten Petőfi Sándor emlékének nyilvánították, a költő születésének 100. évfordulója alkalmából, így az év folyamán több megemlékezés, színi előadás, emlékkötet is foglalkozott a nagy költővel. 1923 tavaszán díszkiadásban megjelent Petőfi összes műve, melyből Baja város többet is rendelt. (Erről részletesen szól a IX. 3253/1923-as irat, melyben a Petőfi-almanachot ajánlották mindenkinek.) Baja délszlávoktól való „távolságának” igazolására kezdeményezték a közszájon forgó szerb hangzású bajai helynevek magyarra változtatását. 1923 első felében pályázatot írtak ki a Baja alatt folyó dunai holtág, a Sugovica nevének magyarosítására, és ugyanezre a sorsa jutott a Bajától pár kilométerre délre fekvő búcsújáráhely Vodica is. A névváltoztatásokról a különböző megyei és országos hatóságok hivatalos értesítése miatt fennmaradt a díszközgyűlés határozatának kivonata.

„12379/ Kig. 1923

Közgy. jkvi. 232.

Tárgyaltatt a városi tanács jelentése arról, hogy a Sugovica folyó és a Vodica bú-

csújáráhely magyar névre leendő elnevezése tárgyában a város közönsége nevében pályázatot hirdetett. A beérkezett pályázatok vitéz Fehérváry Dezső középiskolai tanár; lapszerkesztő elnökle alatt összeült bizottság által elbíráltatt, s úgy ezen bizottság, mint a városi tanács a Sugovicára nézve a Horváth István pályázatában foglalt „Kamarásduna”, a Vodica nézve pedig Vojnics Pongrác [dr. Borbíró (Vojnics) Ferenc polgármester fia] pályázatában foglalt „Máriakönyve” elnevezést találja a legmegfelelőbbnek, és ezt hozza javaslatba.

Határozat

Baja város törvényhatósági bizottsága a fenti javaslat elfogadásával kimondja, hogy a Sugovica folyót „Kamarásduna”, a Vodica búcsújárá helyet „Máriakönyve” névre nevezi el.

Miről:

1. a városi tanács
2. Horváth István
3. Vojnics Pongrác
4. Vasúti és Hajózási Főfelügyelőség
5. MÁV Igazgatóság
6. MÁV Üzletvezetősége, Pécs
7. Kataszteri Földmérési Felügyelőség, Szeged
8. M. [Magyar] Kir. [Királyi] Pénzügyminisztérium
9. M. Kir. Kereskedelemügyi Minisztérium
10. MÁV Osztálymérnökség, Baja
11. M. Kir. Földrajzi Intézet, Budapest
12. M. Kir. Földtani Intézet Budapest
13. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara
14. M. Kir. Pénzügyigazgatóság
15. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium
16. M. Kir. Katonai Körletparancsnokság
17. Katonai Állomásparancsnokság, Baja
18. M. Kir. Belügyminisztérium
19. M. Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium
20. Főtiszt, Kalocsai Főkáptalan

jelen határozattal értesíteni rendeltetik. A törvényhatósági bizottság 1923. aug. 20-án tartott üléséből.”

A hivatalos értesítések számából egyértelműen látszik, hogy egy névváltoztatás már a két világháború között is mérhetetlen adminisztrációt követelt meg, és a köztudatba még lassabban mentek át az új nevek. Az 1930-as években még a hivatalos iratokban is többször Vodica és Sugovica szerepelt, nem pedig az új magyar elnevezésük. Az új, magyaros elnevezések sem mentek át Baján a köznyelvi használatba, ma szinte mindenki a Sugovica nevet használja a Kamarás-Duna helyett és a vodica búcsúba mennek ki az emberek.

Sarlós István

A B-lista intézménye és kárvallottjainak egyike

Amikor e sorok írója nem sokkal megnyitását követően a Terror Házában járt, ott nem talált a hírhedt B-listára vonatkozó dokumentumot. Utóbb, amikor levéltárakban dolgozóknál tudakolózott, még 1-2 évvel ezelőtt is azt a választ kapta, hogy „az anyag titkosított”; a külön engedéllyel nem rendelkező kutakodónak be kell érnie a Wikipédiából kiolvashatókkal. Nos, onnan az idézet: „A B-lista (köznevesült formában bélista) 1922-ben, az 1940-es és 1950-es években a politikai okokból a rendszer által kiválasztott személyek listája volt, akiknek a mindennapi, civil sorsa a munkából való elbocsátás, akadályoztatás és hátrányos megkülönböztetés lett. A Magyar Kommunista Párt (MKP) Központi Vezetőségének Közigazgatási Osztálya már 1945 novemberében elkészítette a közigazgatás „megtisztításának” tervét, amelynek eszköze a B-listázásnak, bélistázásnak nevezett elbocsátási hullám lett. A B-listákra azok kerültek, akiket az előző rendszerben elkövetett bűnöket kutató igazoló bizottságok nem igazoltak; akiket igazoltak, de megfeddtek; és végül azok is, akik Nyugatról tértek vissza az országba. A B-listázás első hulláma 1946-ben kezdődött, amikor Nagy Imrét Rajk László váltotta fel a belügyminiszeri székben. Két hónap leforgása alatt 50 ezer embert bocsátottak el a közigazgatásból, és másfél ezer civilszervezetet oszlattak fel. Az 1948. június 28-ai öszszesítés szerint a B-listára 80 041 fő került fel. Nem hivatalos formában a kommunistáknak nem tetsző hivatalnokok eltávolítása már a B-listázás előtt megkezdődött. A párt terrorlegényei számos „népítéletet” szerveztek, amelyek révén bántalmaztak és munkahelyükről elkergettek a demokrácia ellenségeinek kikiáltott tisztviselőket. A B-listázást kiegészítette a pártközi megállapodás alapján született, 1946 májusában hozott 5000/1946. számú M. E. rendelet, amelynek alapján 10%-kal csökkentették az 1938. évi állapothoz képest a közszférában alkalmazottak számát. (Októberig mintegy 80 ezren veszítették el így az állásukat).” [Megj.: Forrásként Kiszely Gábor: *ÁVH – Egy terror szervezet története*, Korona Kiadó, 1990. jelölve.]

Más helyütt az olvasható ki a Wikipédiából, hogy a szűrést egy háromtagú bizottság végezte, a vizsgálat során háromféle névsort készítve: A=megbízhatatlanok, B=elbocsáthatók, de egy éven belül visszavehető, C=politikailag megbízhatatlanok, nem visszavehető.

A közigazgatás-közszférát sokkolóan érintő, moszkoviták által, szovjet mintára történő átalakításával egy időben zajlott az egyháznak is, parasztságnak („kulákság” intézménye!), fegyveres testületeknek stb. is „deresre húzása”, „móresre tanítása”. A katonai elit teljes kicserélését pl. az ún. igazolási eljárás (109 tábornok, 1830 tiszt), valamint a B-listázás (5000 tiszt és tábornok) keretében hajtották végre. A kommunista hatalomátvételt követően – hogy a módszerek változatosságáról is szó essék – emellett 1950 áprilisáig 59 429 ember került a népbíróóságok elé, közülük 26 997-et el is ítélték. Hazánkban rövid idő alatt lezajlott az, ami Sztálin idején ért el mesterfokot: „amikor az állam évtizedeken át próbált meg szabadulni ... a tehetségesebb polgároktól, a nép »arany génjei« hordozóitól.” [Addiktológiai tájkép – peresztrojka után. Tanulmánygyűjtemény. Válogatta: Szoboljeva Ludmilla dr. Addiktológiai Füzetek. Az Országos Alkohológiai Intézet kiadványa. Budapest, 1994.]

E sorok írója gondtalan, boldog gyermekkorának mindennapjait élte azokban a vészes években, apja bélistázásának időszakából igazi emlékképei nincsenek. Apjának 1978-ban bekövetkezett haláláig akár a családi, akár a négy szemközti beszélgetések során, csak ritkán és érintőlegesen kerültek felidézésre az akkor elszenvedett sérelmek, megélhetési nehézségek (amelyeken Csikéria lakóinak együttérző, orvosához fölöttebb ragaszkodó szegényei és tehetősebbjei azzal próbáltak tompítani-enyhíteni, hogy – nem ritkán az éj leple alatt – ételmenüeket hoztak a családnak). És noha e cikk írója az azóta eltelt évtizedekben sporadikusan találkozott is a B-lista kárvallottjaival, annak máig nem lelta módját, hogy akár csak a Baja térségében B-listára került orvosok névsorának birtokába jusson (miáltal nem egyedül csak apjára vonatkozóan következhetne az „esetismertetés”).

Vaskos dossziét megtöltő, megsárgult lapokon jól olvasható, gépirásos korabeli dokumentumok (részint eredetiek, részint azoknak vagy indigós, vagy jegyző által hitelesített másolatai) azok, amelyeket e sorok írója apai hagyatékként őrizni és ápolni kötelességének érez, és amelyek kivonatolásával most a *Bajai Honpolgár* olvasóinak bepillantást nyújtani kíván egy orvos hányattatásokkal teli életének egyik válságos periódusába.

Az események, illetve dokumentumok időbeli sorrendjét figyelmen kívül hagyva,

Dr. Péter László, Csikéria községi orvosa, valamikor 1940 táján

elsőként következze a dr. Péter László által Csikérián, 1946. évi december hó 21-én írt, Magyar Népjóléti Miniszter Úrnak címzett levélből vett idézet: „...Állásomba visszahelyezésem iránti kérelmem támogatására felhozom még: 1930. március 4-e óta látom el a csikériai községi orvosi szolgálatot; előzőleg csaknem 2 évig mint a bajai kórház alorvosa működtem. Csikériai szolgálatom során több ízben hónapokon keresztül, legutoljára 1943-ban 7 hónapon át láttam el Kunbaján is mint helyettes a községi orvosi szolgálatot. Az akkor felmerült úti számlám egy része máig sincs kiegyenlítve. 1944. augusztus 3-án katonai szolgálatra vonultam be, november 20-án orosz hadifogságba estem, és 1945. január 3-i jelentkezés alapján, 1945. február 17-én mint az új demokratikus honvédség tagja, a fasiszmus elleni harcba indultam. A demokratikus honvédség tagjaként 1945. július 23-ig szolgáltam. 1945. július 25-től, hazakerkezésem napjától – ki sem véve a törvényesen járó szabadságot –, szolgálatomat azonnal elláttam...”

És most vissza az időben! „Illetékesek” nem sokat teketóriáztak-lacafacáztak akkor, amikor a Szolyva poklát is megjárt (Péter Á.: *Szolyva, a kárpátaljai magyarság XX. századi Golgotája*. Bajai Honpolgár, 2010. október, 15-16. o.), orosz fogságból az „új demokratikus honvédség”-be jelentkezés folytán szabadult, 1945. július 25-én Csikériára súlyosan leromlott egészségi állapotban hazakerült községi orvost

„A bácsalmási...sz. Igazoló Bizottság (sic!) 609/1945. számú, 1945. július 30-ai keltezésű „Határozat”-ában – közszolgálatában való meghagyása mellett – már „megfeddi”; szűk negyedévnél elteltével, 1945. évi október hó 23-án kelt, 259. sz. alatt hozott „elmarasztaló ítélet”-ében a Bajai 51. honv. kieg. pság igazoló bizottsága tart. o. alhdgy. rendfokozatától közigazgatási úton való megfosztását rendeli el (amit utóbb a szegedi Népbíróság helybenhagy); míg nem 1946. augusztus 22. napján „Az 5000/1946. M. E. sz. rendelet 4§-ának /2/ bekezdése szerint a népjóléti miniszter úr, miniszterelnök úr és a Szakszervezeti Tanács megbízottjaiból alakult ... számú (sic!) bizottság dr. Péter László úr csikériai lakos, akinek hivatali beosztása községi orvos, elbocsájtását a hivatkozott rendelet 2.§ /2/ bekezdés b./ pontja alapján kimondta. Az elbocsájtást mindennemű ellátási vagy a szolgálat alatt támasztható egyéb igény kizárásával mondta ki. Ezen határozat ellen a hivatkozott rendelet 10§-ának /6/ bekezdése alapján helye nincs (sic!)...”. A 298. számú „Határozat” M á s o l a t példányain a három „megbízott”, valamint az irodavezető aláírása helyett is – géppel írtan „olvashatatlan aláírás” szerepel (!).

„Visszalapozva” „A bácsalmási...sz. Igazoló Bizottság 609/1945. számú Határozat”-ának „Indoklás” részletébe, fény derül abból az orvos eredendő vétkére: „Az igazolási eljárás alá vont Dr. Péter László az Igazoló Bizottságnak Csikérián 1945. júl. 30-án tartott tárgyalásán beismerte, hogy a csikériai Levente Egyesületnek elnöke, a Magyar Élet Pártja csikériai szervezetének pedig 1938 vagy 1939 óta községi pártvezetője volt..., ezzel – az 1080/1945. M. E. sz. rendelet 1.§ értelmében – a magyar nép érdekeit sértette. Az Igazoló Bizottság ... figyelembe vette azt, hogy a/ az igazoló eljárás alá vont ... semmiféle fasiszta jellegű tevékenységet nem fejtett ki ..., b/ ... sőt Sóti Vilmosnak ... előadása szerint Csikéria községben németellenes magatartást tanúsított és betegeivel közölte a moszkvai és londoni rádió leadó állomás híreit, melyek a német hírszolgálat valótlanosságát bizonyították ..., c/ közalkalmazotti működésével kapcsolatosan panasz nem merült fel, végül, hogy d/ igazoló nyilatkozatának meg nem cáfolt kitétele szerint mint orosz hadifogoly a németek elleni harcra jelentkezett. Az igazoló bizottság mérlegelve egyfelől az igazoló eljárás alá vont népellenes magatartásának súlyát, másfelől a fenti bekezdés a-d/ pontjaiban leírt körülményeket, úgy találta, hogy az igazoló eljárás alá vont a Demokratikus Magyarországon közszolgálat

teljesítésére alkalmas s a magyar nép érdekét sértő cselekedetével a megfeddés áll arányban.” [Megj.: A pecséttel is, az ig. biz. elnökén túl annak 4 tagja olvasható aláírásával is ellátott dokumentum eredeti példányából a fentebb idézett részletek!]

És hiába, hogy a B-listára vételét jelentő, 1946. augusztus 22-ei keltezésű határozat – olvashatatlan aláírásaik folytán beazonosíthatatlan személyek általi – meghozatalát követő 4. napon, 1946. évi aug. 25-én d.e. 9 órakor a község házán megtartott nemzeti bizottsági és pártközi értekezlet alkalmával készült, sűrűn gépelt oldalnyi jegyzőkönyv valamennyi megállapításával az orvos védelmére kel: „Ez a ... több mint 16 évi községi orvosi szolgálat után...szolgálatra való alkalmatlanság címén minden igény nélkül elbocsájtott orvos..., aki szolgálatát mindenkor közmegelegedésre látta el..., (aki) már 1932. évben, a csecsemőhalálos csökkenése céljából saját elhatározásából és saját költségére megszervezte az ingyenes anya és csecsemővédelmi rendeléseket..., (aki) Az 1935-ig évről évre megisméltődött hastyphusz (sic!) járványok leküzdése céljából az 1935-36 évben, 1641 kettő és hatvan év közötti személyt, az e korcsoportba tartozóknak több mint 90%-át csak azért oltotta be a hastyphusz ellen teljesen ingyen, nehogy az akkor 80 fillérben megállapított oltási díj, amiből az orvost 60 fillér illette volna, bárkit is visszatartson az oltáson való részvételtől... Dr. Péter László orvos állandóan, nappal csak úgy mint éjjel, a reászorultak rendelkezésére állott és orvosi működésében annyira nem nézte a saját anyagi érdekeit, hogy két évi közkórházi, valamint Csikérián eltöltött, több mint 16 évi községi orvosi munkájával mindössze 500 n. öl szőlőt szerzett magának, mégcsak egy viskója sincsen, amit pedig 16 év alatt egy napszámos is összekuporgathat magának...felesége 16 évi közszolgálatot bíró községi nyugdíjas, aki nyugdíjat nem kap. Három gyermeke van: három és fél éves, másfél éves [megj.: ennyi volt akkor e sorok írója!], illetve egy hónapos. – Csikéria község nemzeti bizottsága és a demokratikus pártok pártközi értekezlete együttes ülésében a község lakossága nevében kifejezi ragaszkodását dr. Péter László személye iránt és kéri a 9050/1946. M. E. sz. Rendelet 4§-a alapján alakult bizottságot, hogy a Népjóléti tárca létszámcsonkító bizottságának folyó évi augusztus 22-én kelt 298. sz. jegyzőkönyvben foglalt elbocsájtó határozatot megsemmisíteni és dr. Péter László községi orvost közszolgálatba visszahelyezni szíveskedjék.” Ugyancsak hiábavalónak

bizonyult a következő években az a több tucatnyi, akár hivatalos szervek és szervezetek, akár a „bélistázott orvos” által akár a népjóléti miniszternek, akár a „Rákosi titkárságnak”, akár a miniszterelnöknek címzett kérelem. Még azok után is, hogy – és ekkor már fény derül a nevekre! – a dr. Jancsin József mint miniszterelnöki megbízott, Hovány András mint népjóléti miniszteri megbízott és Temunovics József mint a szakszervezetek nevében illetékes szakmai közti titkár által alkotott B-lista bizottság Baján, 1948. június 17-én keltezett „Igazolás”-ával rácafol az 1946. augusztus 22-én hozott határozatuk megalapozottságára: „...Dr. Péter László ...B-listára helyezése rossz információk alapján történt és így kérjük annak hatálytalanítását. Ugyanis Dr. Péter László községi orvost a 2§.2bek.b. pontja alapján B-listáztuk, ami szaktudás hiányt jelent, a B-listázása óta és azelőtti munkálkodásával az ellenkezőjét bizonyította, így ismételtén kérjük B-listázásának hatálytalanítását.” Nos, hogy a B-lista bizottság e meakulpázását miért nem követte rövidesen dr. Péter Lászlónak községi orvosi állásába visszahelyezése, arra magyarázatot a „Nagyságos Asszony kezét sokszor csókolom, Téged ölel igaz szeretettel öreg barátod dr. Fodor Laci” befejezésű, Baján, 1948. július 25-én keltezett levél ad: „Kedves Barátom! Nagy szomorúságomra arról kell értesítselek, hogy központunktól [megj.:Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete] olyan irányú levél érkezett, amely szerint nem tudnak a Te ügyedben semmit sem csinálni, mert a revisiók határideje apr. 30-án lejárt. Én személyesen kértem meg Dr. Kuti kartársat arra, hogy ezt az ügyet intézzék el, személyesen is azt felelte, miért ilyen elkésve fordulunk hozzájuk, most már nem tudnak semmit sem csinálni. Barika tisztii főorvos Úr, amikor erről a vezetőségi ülésen szó volt, arról informált, hogy van még egy esetlegesen járható út. Lehetséges kérni újra való alkalmaztatásodat mint községi orvost, tekintettel arra, hogy nem az „a” pont alapján történt B listázásod...Holnap elutazom szabadságra...Ha addig valamire szükséged volna szakszervezeti vonalon, fordulj Cseh Imre kórh. főorvoshoz, a szakszervezet elnökéhez, aki tud az egész dologról és segítségre lesz.” A MINISZTERELNÖKSÉG fejléccel és (még Kossuth-címeres) pecsétjével ellátott, Radványi Imre, az elnöki főosztály vezetője által hozott, 3000/5234. számú, 1948. november 27-ei keltezésű „HATÁROZAT” – „Jelen határozatom ellen további jogorvoslatnak helye nincs” befejezéssel – azt hozza „Dr. Péter László v. községi orvos” tu-

domására, hogy a B-listára helyezését elrendelő határozat megsemmisítésére irányuló „kérelmet elutasítom, mert (sic!) a határozat megsemmisítését az eset összes körülményeire és az illetékes miniszter állásfoglalására is figyelemmel, indokoltnak, illetve méltányosnak nem találtam.”

Ekkortól még igen sok víznek kellett lefolynia a Dunán addig, hogy jelen sorok írójának apja, dr. Péter László végre fellélegezhetett: hogy a Népjóléti Minisztérium 3113/Pe/1-6/1950. Személyzeti oszt. Budapest, 1950. évi március hó 10-n kelt 3079-es sorszámu azon „Kinevezési és al-

kalmazási okirat”-át tarthatta a kezében, amelyből mint „h. községi orvos” arról értesült, hogy „Kinevezem Önt a városi, községi és körorvosok létszámába (426) községi orvossá a 2. fizetési fokozatba Csikéria községhez, 22 évi beszámítható szolgálati idő alapján az Ön részére az alapfizetés 8 %-át kitevő korpótlékot állapítok meg. Erről Önt azzal értesítem, hogy illetményeinek utalványozása iránt egyidejűleg intézkedtem. Felhívom, hogy szolgálati esküjének (fogadalmának) letétele végett a járás főjegyzőjénél jelentkezzen...”. A B-lista intézményének megismertetésén és

emlékezetbe felidézésén, apjának egy, „a szocializmus alapjainak lerakása időszakában” elszenvedett vesszőfutása esetismertetésén túl, a *Bajai Honpolgár* számára készült cikk írójának megkülönböztetett célja volt, hogy írásával emléket állítson valamennyi – akár bélistázott, akár egyéb módon akkortájt „osztályidegennek” nyilvánított és „büntetett” – azon sorstársnak, akiknek élete „rossz információ” alapján került derékba tőrésre; akik nem hogy a nép ellenségei, hanem éppen ellenkezőleg: a magyar nép „arany génjeinek” hordozói voltak!

Péter Árpád dr.

Arcok, életképek az 1930-as évekből

Gál bácsi, húzza meg!

Hogy mit és miért, azt szeretném elmondani.

Gyerekkoromban egészen más képet mutattak a város útjai és a járdák is. A belváros és a fontosabb utak voltak kikövezve homorúra koptatott kockakövekkel. A járdákat hatszögletű vastagabb cseréppel, téglával fedték, de a legtöbb utcában semmivel sem. Így azok esős időben sárosak, szárazság esetén igen porosak voltak. A lakosság rendben tartotta az utcát, sepepte a járdákra került szemetet. Ilyenkor aztán porfelhő keletkezett, melyet a gyenge szellő vagy az erős szél szállított tovább, majd valahol egy csendesebb zugban lerakta.

A kockakövekkel fedett utak nem voltak ilyen porosak, de a vasabroncsos kocsik zötyögve, nagy zajt okozva haladtak rajtuk. Teherautókat és autóbuszokat csak ritkán láttunk. Azok is zajosak voltak, nem száguldottak, mégis felkavarták az út porát. A finom por bejutott a lakásokba, de az utcán közlekedők ruhái is raktároztak belőle.

Akkoriban sok volt hazánkban – így városunkban is – a tüdőbetegségben szenvedő ember. Az orvosok egyik okaként a port

jelölték meg. Biztosan ez is lehetett egyik oka annak, hogy városunk ki- és bevezető útjait és a forgalmas, kikövezett utcáit a nyári időszakban locsolóautó járta, és azokat teljes szélességükben permetező vízszugarakkal mosta, portalaníttotta.

Mi a Katonavárosban laktunk, s felénk a Szegedi út kövezetét locsolta rendszeresen és menetrendszerűen a locsolóautó. Minden arrafelé lakó gyerek tudta, hogy mikorra várható a felbukkanása. Ekkorra már csapatostul álltunk az út bal oldalán. Azért ott, mert akkoriban még az úttest bal oldalán haladtak a járművek – lovas kocsik, autók, kerékpárosok –, ezt csak 1941-ben változtatták meg.

A locsolóautó vezetőfülkéje mögött, a kocsi teljes hosszában ovális formájú víztartály volt, melynek jobb és bal oldalán kialakított rózsákból spriccelt ki a víz, mely betérítette az egész úttestet. Gál bácsi a tartály végére épített vas székben ült. Előtte két függőleges kar nyújtózott. Ezekkel szabályozta a víz kiáramlását: megindította, erősítette, leállította. Székéből messze előre és az úttest két oldalára is jól

látott, így sohasem locsolta meg azokat, akik mellett elhaladt és a szemben közlekedőket sem.

Mi, gyerekek voltunk a kivételek. Meztláb, egyetlen alsónadrágban felsorakoztunk az úttest szélétől egy lépésnyire, s a közeledő autó vezetőjének integettünk, hogy lassítson egy kicsit, s közben hangosan, kórusban kiáltottuk: Gál bácsi, húzza meg!

Ő meg is húzta. Alaposan meglocsolta bennünket.

Az autó elment a város szélén lévő vámházig. Ott megfordult. Mi is elmentünk, de nem olyan messzire, csak az úttest másik oldalára. Ott ismét felsorakoztunk. Ismét integettünk, s hangosan kértük Gál bácsit, hogy húzza meg. Ő meg is tette ismét, és minden nap, amikor csak tehetett: beborított bennünket hűsítő, gyöngyöző vízzel.

Gál bácsit ismerte minden gyerek, de ő is ismert bennünket, széles mosollyal nyugtázta, ha látta örömlenket és csillogó szemünkkel kifejezett hálánkat és szeretetünket. Tudta, hogy a szeretet nagy kincs, mely mindig nagyobb lesz, minél többet ajándékoz el belőle.

A mi karácsonyunk

Egyre gyakrabban idéződnék fel a gyermekkori emlékeim. Ha valami szépre, kellemesre akarok gondolni, akkor a régen elmúlt idők emlékeiből merítek. Majdnem nyolc évtized mélyéről is elemi erővel kerülnek felszínre a gyermekkor meghatározó élményei, s eltölt az azoknak öröme és hangulata.

Egyik ilyen meghatározó élmény volt számomra a karácsony.

Mindig vártam és vártuk azt a napot. Készültünk rá az óvodába, az iskolába. Természetesen a családban is. Már hetekkel előtte elkezdtek a visszazámlálást, türelmetlenül vártuk Jézus születésnapját.

Emlékezetemben a karácsony és a hó szorosan összekapcsolódik. Akkoriban mindig fehér volt a karácsony. Ágyam az ablak mellett volt. Onnan ráláttam a szomszéd házának tetejére. A nagy hóvárásban

reggel korán az első pillantásom a háztetőre vettem. Lestem, hogy megérkezett-e a hó. Bizony, a holdfény gyakran becsapott. Hidegfehéren csillogtak a cserepek, s én azt hittem, hogy havazott. Ha várunk valamit, akkor kínos lassúsággal múlik az idő, de az ünnep estéjére azért mindig esett több-kevesebb hó, mely növelte a gyereksereg örömét. A várakozás boldog izgalomban éltem, vártam a szentestét, mely

nálunk más volt, mint a környezetünkben élő családoké.

Hosszú parasztházunk volt (ma is áll még), melyben a szobák mint a láncszemek kapcsolódtak egymásba. A konyhából nyílt a hálósoba, padozata döngölt föld volt, édesanyám időnként sárral szép simára mázolta. Ágyak, asztal, székek és egy fiókos kissekreány tartoztak a berendezéséhez. A konyha és a szoba közös falából nőtt ki a búbos kemence. Ez szolgáltatta a meleget, ebben süített édesanyám hetente kenyeret. Ennek támaszkodva melegítettük átfázott testünket, szárítottuk át- nedvesedett harisnyáinkat, kesztyűinket, ha szánkázás után hazamentünk.

A karácsonyfát jóanyám díszítette. Hogy hol és mikor, azt ma sem tudom. Honnan volt ereje és ideje a sok egyéb tenivalója mellett, ez is rejtély. Édesapám – aki akkorra már teljesen elveszítette szeme

világát – kis kéve szénát készített, zsákokba különféle takarmányt rakott. Ezeket az asztal alá tette. Szép szalmát válogatott össze, és azt a szobában szétterítette. Kevés szalma még az aszalterítő alá is került.

Örömteli izgalommal vártuk a vacsorát, mely nálunk mindig halból készült.

Még vacsora előtt álltuk körül a karácsonyfát, mely a fiókos kissekreányon állt szépen feldíszítve. Meggyújtottuk a gyertyákat, néhány csillagszórót. Imádkoztunk, s azután vehette kézbe mindenki a maga ajándékát. Nem emlékszem csillogó játékokra. Kevés édesség, könyv, ruhanemű rejtőzött a csomagokban. Olyan dolgok, amelyek szükségesek voltak. A fa alatt álltak az agyagból készült bárányok, testüket vatta-gyapjú fedte.

Ezután ültünk le a terített asztalhoz. Szüleim tartották a régi szokásokat. A hal elfogyasztása előtt szentelt diót, almát,

fokhagymát, néhány szem szőlőt ettünk. Étvágygerjesztőnek egy kortyocska mézespálinkát is kaptunk. Az asztalon háromágú gyertya égett, egy tányérban Luca napján vetett búza díszlett. A halászlét mindig tésztával tálalta édesanyám, de ott volt az általa süített nagy fonott kalács is, melyen a Nap, a Hold, a pólyás Kisjézus tésztából megformált alakja is látható volt.

A vacsora hosszú ideig tartott. Boldogok voltunk, mindennek örültünk, s gondolatban készültünk arra, milyen jót fogunk hancúrozni a szalmában. Bukfencztünk, hemperegünk, birkóztunk. Ilyenkor édesapánk is velünk játszott. Ha engem elkapott, akkor alaposan kitömte szalmával a gatyámat.

Így telt el az idő. Kitarítottunk, nem feleltünk le, mert mentünk az éjfél misére.

Kovács T. Sándor

Baja és Waiblingen – 25 év Pump Károly fotókiállítása

*Pump Károly és Schindler Máttyás
a még üres kiállítási tér csendjében*

Pump Károly fotográfus *Waiblingen köszöntése* című kiállítása 2013. július 13-án nyílt meg a Bácskai Kultúrpalotában. Pump Károly, aki egyszerre német állampolgár, de hűséges magyar is, és szülővárosát mélyesen szerető, azt sohasem feledő bajai honpolgár, felvételei révén Baja városát, annak életét, jól ismert könyvben, könyvillusztrációk révén is, sok ezer, vagy úgy sejtem, inkább sok tízezer képpel örökítette meg. Tudatosan írom, hogy fotográ-

fus, bár tudom, hogy Pump Károly Münchenben és Frankfurtban, illetve a párizsi UNESCO Központ által is elismert művész. Ennek ellenére, amikor megkérdeztem tőle, hogy művésznek tartja-e magát, nagy alázattal azt válaszolta: mondjuk inkább azt, én egy egyszerű fotográfus vagyok. Ez egy nagyszerű mondat, mert ritkán hallható, és mert belső biztonságról, békéről és beérzettségéről, érettségről is szól. De ennél sokkal többről is: a fotográfus kifejezés görög eredetű szóösszetétel: foto-grafein, vagyis fényt-író. Ez alapján pedig a szóösszetétel valódi értelmében tartom magam is Pump Károlyt elsőrangú fotográfusnak, fényt-írónak a szó legmélyebb legigazabb értelmében.

Mindannyian egy olyan világban élünk, amelynek egyre inkább és egyre nagyobb szüksége van a szépet-látókra és „fényt-írókra”. Hatalomra éhes és önjelölt hatalmasokkal tele van a világ – olykor túlságosan is. De hála Istennek, ismerhetünk nagyon sok alázatos, bölcs és okos embert is, akik bátran és a szó jó értelmében ügyesen élnek az életüket. De hogy van-e elegendő valóban „fényt-írónk”, akik elsősorban a szerint a bizonyos remény szerint élnek, hogy a szép, a megtisztító, a katarikus igenis felfedezhető, megtalálható és megtalálandó, az azért nem ugyanaz a kérdés. Hogy van-e elég polgártársunk, akik a felfedezéseiket tovább is tudják adni a társa-

iknak, az megint nem ugyanaz, mint ügyesen, ügyeskedve leélni az életet. Úgy vélem, gyakran szenvedjük hiányát azoknak (különösen a gazdasági, társadalmi krízisek, lemaradások idején), akiknek szeme és szava is van a szépre, az igazi fényre. Hiányát szenvedjük az igaz fotográfusoknak. Egyszerűen szükségünk van „fényt-írókra”, fotográfusokra. Olyanokra, akik nemcsak az ún. értelmetlenségeket, vagy az élet árnyoldalait, a profánumot látják és láttatják, hanem érzik és felmutatják életünkben az ünnepi, a szent pillanatok jelenlétét is. Azt, ami felfrissít és örömet ad, ami egyszerre elgondolkodtat és inspirál.

Képek a kiállításról

A Bácskai Kultúrpalota kiállítótereinben látható waiblingeni képeket Pump Károly a 2003-as év folyamán készítette. Nagy kíváncsisággal a szívében – méltó ez egy igazi fényt-íróhoz – utazott többször is Waiblingenbe, hogy – amint ő fogalmazott – „felfedezem az egyszerűt”. Pump Károly úgy vallja, hogy kamerájával mindig a rendkívülit keresi és nem a szürkén hétköznapit: „Az, amit mások már láttak, engem nem érdekel. Mert a fotográfus olyan, mint egy vadász. Az a dolgom, a hivatásom, hogy felfedezem a világot. Hogy mindig újat keressek, lássak, tanuljak. Ez azonban rohanva sohasem lehetséges, csakis nagyon lassan.”

Pump Károly fotográfiaival, alkotásaival mesél, érvel, értelmez, ünnepel Baja és Waiblingen testvérvárosi kapcsolatának

A kiállítás megnyitóján Pump Károly beszél. A képen a nagyszámú közönségből csak kevesen látszanak

25. évfordulója alkalmából. A pillanatfelvételek ízelítói annak a csodának, amit mindannyian átélhetünk, ha e varázslatos városban elmerülünk és hagyjuk, hogy ki-

tárulkozzon előttünk. Waiblingen maga is egy „örök” kiállítás, mely mindannyiunk számára mindenkor nyitva áll.

Schindler Mátýás

A Moholy AMI idei tehetséggondozó programjáról

Évek óta kísérem figyelemmel a Moholy AMI munkatársainak (Jászberényi Matild, Dani Jánosné, Dani Boglárka, Farkas Zsuzsa, Hodovány Anett) szakmai tevékenységét, az alapfokú művészetoktatási intézményben folyó példaértékű munkát, mely a Baja környékén élő tehetséges, hátrányos helyzetű gyermekek, fiatalok számára nyújt lehetőséget a számos területen alkalmazható művelt, kreatív, innovatív látás- és gondolkodásmód elsajátítására.

Az intézmény szakemberei, pedagógusai a tehetséggondozás területén eltöltött sok éves saját tapasztalat felhasználásával egy sajátos, lenyűgöző, eredményes tehetséggondozó képzési folyamatot alakítottak ki és működtetnek immár negyed évszázada. Programjuk tudatos formálása saját tanulmányaik, képzéseik révén az alap- és középfokú képzőművészeti képzésen kívül (pontosabban azt kiegészítve) elsősorban a környezetkultúra területén, a helyi identitást erősítő bácskai tárgykul-

túra és az abból fakadó szellemi kulturális örökség ápolására, megőrzésére irányul. A kis csoportokban történő képzés, fejlesztés, táborok, műhelyfoglalkozások során egyszerre van jelen a hagyomány tisztelésének, értő feldolgozásának, továbbörökítésének szándéka a kortárs világ elvárásainak, innovatív, feltaláló szemléletének tudatos beépítésével.

A 2013 nyarán pályázati forrásból létrehozott program a *Képzőművészeti tehetséggondozó program környezetkultúra szemlélettel* címet viselte, mely egyedi műhelyprogram keretében támogatta a Baja környékén élő tehetséges, hátrányos helyzetű fiatalokat. A program legfontosabb célja volt, hogy a gyerekek megértsék: az iskolapadban kötelező tudáselsajátítási folyamat nem csak unalmas, megkerülendő tevékenység lehet. A szervezők szándéka volt, hogy olyan tudáselsajátítási mintát, élménypedagógiai módszert kínáljanak a fiataloknak, olyan új tanulási, ismeretszerzési, tapasztalati úton történő ismeretsajátítási eszközöket kínáljanak, melyeknek köszönhetően (közgyűjtemények előkészített látogatásán, múzeumi órákon keresztül) nyilvánvalóvá válik: másként is lehet, sőt, eredményesebb tanulni. A múzeumok, képtárak látogatásával, „használatával” párhuzamosan, az ott szerzett új élményekkel, ismeretanyaggal, inspirációkkal, az élménypedagógiai eszközeivel a gyerekek képző- és iparművészeti, népművészeti, kézművesség iránti érdeklődésének, a szerzett ismeretanyag forráslehetőségének a megteremtése volt a cél.

A tanulási folyamat újszerű módszere élményszerűvé, szerethetővé teszi a tudás-szerzés közhelyesen utált mechanizmusát. S közben szinte észrevétlenül gyarapszik a résztvevők szókinccse, nyelvi gazdagsága, egyszer csak önálló véleménye lesz a körülötte zajló élet eseményeiről, műelemző ismereteket szerez, melyek természetesen később nem pusztán a művészet területén válnak majd alkalmazhatóvá.

Dobozmű – műdoboz

A Moholy AMI tehetséggondozó programja 2013. június 22-én a Múzeumok Éjszakáján a Nagy István Képtár tereinben zárult. A projektben résztvevő fiatalok által elkészített *Dobozmű – műdoboz* című installáció sok kíváncsi látogatót vonzott az akácfaák árnyékába.

Kovács Zita

Múzeumi óra

Védendő védtelenek: a homoki gyík

„A ki a kígyótól megijedt, az a gyíktól is fél” vagy „Kit a kígyó megmar, a gyíktól is fél” – tartják Margalits Ede könyve szerint a szólásmondások (*Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*. Budapest, 1896. 290. oldal). Valószínűleg a köztudatban történt beidegződés és az ugyanabba a kategóriába sorolás miatt alakult így, mert egyébként nincs tartanivalónk a Magyarországon előforduló összesen hét fajtól álló, a természettudósok által három családba sorolt [nyakörvesgyíkfélék (*Lacertidae*), vakondokgyíkfélék (*Scincidae*) és lábatlan-gyíkfélék (*Anguinae*)] gyíktól. Az elsőbe a fürgé, a zöld, a fali, a homoki és az eleven-szülő, a másodikba a pannon, a harmadikba a lábatlan gyík tartozik. Közülük sorozatunk mostani részében a Balkán-félszigeten nagy és összefüggő területeken fellelhető, hazánkban kevésbé ismert és kutatott homoki gyíkot (*Podarcis taurica*) mutatjuk be. A faj elterjedésének északnyugati határa a Kárpát-medencében húzódik, nálunk szigetszerű állományai élnek a Duna-Tisza közén (az itteni populáció a legnépesebb), a Hortobágyon és a Nyírségben. A gyík leginkább a homokos vagy löszös-agyagos talajú nyílt homoki gyepeket kedveli, Baja környezetében ilyen (rövid fűvű és homokfoltokkal tarkított) helyeken számíthatunk leggyakrabban felbukkanására. Megtalálható Románia déli, valamint Fekete-tenger menti, továbbá Ukrajna egyes területein és a Krím-félszigeten is. Nyilván utóbbival függ össze másik elnevezése: krími gyík (Gozmány László: *Európa állatvilága – hétnyelvű névszótár*. Budapest, 1979. I. kötet, 550. oldal).

A legfeljebb 15-18 centiméteres teljes hosszúságot elérő homoki gyík testalkata karcsú, farka fokozatosan elvékonyodó és a testhez viszonyítva aránylag rövid. Feje keskeny, homloka lapos. A vékony és viszonylag hosszú lábak gyors mozgást tesznek lehetővé: megzavarva pillanatok alatt képes eltűnni a maga ásta vagy a talált földalatti járatokban-lyukakban. Nála ilyenkor a sebesség számít elsősorban, nem a manőverezést lehetővé tevő hosszú farkok. Ez lehet az egyik oka annak, hogy a nyakörves gyíkok között a homokinál a testmérethez viszonyítva a farkhossz a legkisebbek között van. A gyík hátoldala sárgásbarna vagy barnásszürke alapszínű, középen a nyaktól a fark tövéig húzódó összefüggő, a fajra jellemző fűzőld csíkkal-sávval, amelynek mindkét oldalán sötétebb barnás-feketés, nem összefüggő foltok láthatók. Közöttük világos- vagy zöldessárga, illetve piszkosfehér vonal figyelhető meg. A hasoldal színei a sárgásfehér különböző árnyalatai (nászidőszakban a hímeké a gallértól a fark tövéig narancssárga, emellett torka élénkkék). A fiatalok színei a kifejlett példányoknál tompábbak.

A homoki gyíkok az időjárástól függően, de általában április közepén merészkednek ki a téli rejtékhelyükről, majd a hamarosan kezdődő nászidőszak lezárásaként párzanak. A nőstények június első felében rakják le 3-6 számú és puha héjú tojásaikat, amelyekből augusztus végétől szeptember közepéig jönnek elő a kezdetől fogva önálló és gyorsmozgású kis gyíkok. A faj a szárazságot jól tűri, a meleget kifejezetten kedveli: elsősorban napsütésben mozog és táplálékát a gyepszinten zsákmányolja. Leginkább az egyenesszárnyúakat (tücskök, szöcskék, sáskák), a különböző apróbb lágylestű rovarokat és pókokat fogyasztja. Egyúttal meg kell jegyezni, a tápláléklánc részeként élete folyamatos veszélyben van: legnagyobb ellenségei az élőhelyén előforduló madarak. A faj példányai október végéig, különösen kedvező hőmérsékleti viszonyok között november elejéig aktívak. Téli álomra a hideg időjárás beköszönése és tartóssá válása után vonulnak.

A homoki gyík állományainak védelme érdekében fontos élőhelyeinek megőrzésének megtartása. A száraz homoki gyepeken a legeltetés elmaradása vagy megszűnése miatt a természetes szukcessziós folyamatok eredményeképpen a cserjék egyre nagyobb részeket foglalnak el, ami szűkíti, és beavatkozás hiányában megszünteti a hulló birodalmát. Hasonló következménnyel jár az ilyen területek főleg akáccal és fenyővel történő beerdősítése is. Ezért élőhelyeit az előzőekben leírtak figyelembe vételével kell kezelni, fenntartani. A homoki gyík a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. számú rendelete szerint védett, természetvédelmi eszmei értéke 50 000 forint.

Dr. Nebojszki László

A Madaras melletti legelőn készült homoki gyík portré

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Munkácsy Mihály u. 9.
Telefon: 79/322-945

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**